

FUGLEVENLIGE BYLANDSKABER

*Et videnskatalog om byens fugleliv, og
hvordan vi forbedrer deres levesteder, fødekæder
og generelle vilkår i bylandskabet.*

Niels Lützen

Landskabsarkitekter ApS

*Udarbejdet af Anna Hjortkjær Kjems for Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS
Udgivet 2023*

Gråand hun.
Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Titel:

Fuglevenlige bylandskaber

Udarbejdet af:

Anna Hjortkjær Kjems for
Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

Sider:

85

År:

2023

Fotos:

Forside foto er taget af David B. Collinge. Øvrige fotos uden kildeangivelse er taget af fotograf Erik Borch.

Figurer:

Alle figurer er lavet af Anna Hjortkjær Kjems.

Copyright © 2023:

Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

Må citeres med kildeangivelse.

FONDSSTØTTE OG SAMARBEJDSPARTNERE

ØKONOMISKE BIDRAGSYDERE:

**AAGE V.
JENSENS**
FOND

B
BECKETT-FONDEN

SAMARBEJDSPARTNERE OG FAGLIG RÅDGIVNING:

KAB

**Dansk
Ornitologisk
Forening**

BirdLife
DANMARK

**HABITATS
SKAB PLADS
TIL NATUREN**

SÆRLIG TAK TIL:

David B. Collinge og Ingelise Aarøe Petersen fra DOF København for vejledning og rådgivning af projektet gennem hele forløbet.

John Frisenvænge fra DOF København for feedback og rettelser.

Jesper Toft fra mursejlerne.dk for rettelser og vejledning om bygningsynglende fuglearter.

Knud Flensted fra DOF for rådgivning om projektets overordnede tilrettelæggelse.

Mona Chor Bjørn og Mathias Just Justesen fra Københavns Universitet for faglig bistand.

Kollegaer Jon Palmgren-Salomonsson, Steven Singh, Kim Witthoff og Morten Gösta Svensson samt chef Niels Lützen for vejledning om opbygning, indhold og retning på projektet.

Ven Selena Marie Broge for gode råd og feedback på projektet.

Pårørende til Erik Borch, som har givet godkendelse til, at vi i projektet benytter os af fotografier fra hjemmesiden fuglebilleder.dk taget af Erik Borch.

INDHOLDSFORTEGNELSE

VISION	4
ANVENDELSE OG BRUG	5
RESUME	6
INTRODUKTION	7
BAGGRUND	8
BYEN SOM LEVESTED	10

DEL 1.....11

STRATEGIER FOR BYENS LEVESTEDER	12
• GÅRDHAVER	13
• GRØNNE GADER	15
• BYGNINGER	16
• PARKER OG BYHAVER	18
• KIRKEGÅRDE	19
• NATUR- OG VÅDOMRÅDER	21
• RUDERATER OG JERNBANETERRÆN	22
• INDUSTRI- OG HAVNEOMRÅDER	24
• VILLA- OG KOLONIHAYER	25
• SPORTSANLÆG	27
• ERHVERVSOMRÅDER	28

DEL 2.....30

LANDSKABSSTRATEGIER	31
• HABITATER	32
• VEGETATIONSSTRUKTURER	33
• FØDEKILDER	34
• PLANTELISTE	35

BYGNINGSSTRATEGIER	36
• GLASPARTIER OG BELYSNING	37
• BYGNINGER OG REDER	38

FORVALTNINGSSTRATEGIER	39
• ARBEJDSVINDUER	40
• DRIFT	41
• VILDE HJØRNER	42

DEL 3.....43

FORMIDLINGSSTRATEGIER	44
• GODE RÅD	45
• LEVESTEDER OG GEMMESTEDER	46
• FUGLEFODRING OG FUGLEBAD	47
• REDEKASSER	48
• FUGLES FJENDER OG FORSTYRRELSER	49
• FUGLEKATALOG	50

1. TORN SANGER	51	16. SPURVEHØG	66
2. SOLSORT	52	17. BLÅMEJSE	67
3. SANGLÆRKE	53	18. HUSRØDSTJERT	68
4. GÆRDESMUTTE	54	19. GRØNIRISK	69
5. MUSVIT	55	20. GRÅSPURV	70
6. MUNK	56	21. STÆR	71
7. BOGFINK	57	22. STILLITS	72
8. GRANSANGER	58	23. GRÅKRAGE	73
9. RINGDUE	59	24. BYSVALE	74
10. SKOVSPURV	60	25. MURSEJLER	75
11. STOR FLAGSPÆTTE	61	26. ALLIKE	76
12. HUSSKADE	62	27. RØDHALS	77
13. HVID VIPSTJERT	63	28. LANDSVALE	78
14. GÆRDESANGER	64	29. SANGDROSSEL	79
15. LØVSANGER	65	30. JERNSPURV	80

ORDLISTE	81
----------	----

NYTTIGE LINKS OG LOVGIVNING	82
-----------------------------	----

REFERENCER	83
------------	----

VISION FOR FUGLEVENLIGE BYLANDSKABER

OPNÅ FLERE FUGLE OG STØRRE FUGLEDIVERSITET I BYEN

- 1. UNDERSTØTTE LEVESTEDER OG MINIMERE TRUSLER MOD BYFUGLENE*
- 2. ØGE MÆNGDEN, KVALITETEN OG SAMMENHÆNGEN AF BYENS NATUR*
- 3. FREMME VIDEN OM OG INTERESSE FOR BYENS FUGLELIV*

ANVENDELSE OG BRUG

Projekt *Fuglevenlige bylandskaber* er tænkt som en brugervenlig og inspirerende værktøjskasse og videnskatolog, som skal understøtte fuglelivet i byen. Der er to primære punkter, når det kommer til beskyttelsen og forbedringen af fugleliv og fuglenes levesteder. Det første er at forstå, hvad forskellige arters behov er, og det andet er at vide, hvordan disse behov kan tilgodeses. Tab af levesteder forringer fuglenes vilkår, og mange fuglearter er i tilbagegang, hvilket har negative følger for biodiversiteten og menneskers relation til naturen. Gennem analyse af byens levesteder, retningslinjer og formidling om byens fugleliv vil projekt *Fuglevenlige bylandskaber* bidrage til at fremme den fuglevenlige agenda og til, at vores byer bliver udviklet med fuglevenlige initiativer og tiltag i både stor og lille skala og med større synergi mellem de forskellige tiltag. Dette skaber rammerne for fagligt robuste naturprojekter, som resulterer i flere levesteder af højere kvalitet og med større sammenhæng mellem levestederne. Et større fokus på fugle i byen vil øge den generelle viden, interesse for og værdsættelse af byens fugle, som vil bidrage til forbedring af vilkårene for flere forskellige fuglearter.

Projekt *Fuglevenlige bylandskaber* er et redskab, der skal bruges af en bred målgruppe af beslutningstagere, fagfolk og borgere, som arbejder hen imod en rigere bynatur til fordel for fuglelivet og borgernes trivsel. Projektet er opdelt i tre overordnede dele, som er tilpasset tre primære målgrupper. Nedenstående diagram gengiver projektets afsnit sammen med de målgrupper, de henvender sig til. *Del I: Byens levesteder* henvender sig til beslutningstagere som offentlige instanser og boligselskaber, der har stor indflydelse på at inkorporere fuglevenlige initiativer i bylandskabet. *Del II: Retningslinjer* henvender sig til praktikerne, som spiller en vigtig rolle i den fuglevenlige planlægning samt design og forvaltning af byområderne. *Del III: Formidling* henvender sig til borgerne, som deltager i og er med til at påvirke udformningen af både de offentlige og private byrum.

Figur A: Målgrupper

RESUME

Både forår og efterår passerer millioner af fugle Danmark. Der er ifølge Den Danske Rødliste og netfugl.dk registreret ca. 500 forskellige fuglearter i landet. Af dem lever ca. 200 som ynglefugle, og resten af arterne opleves på træk gennem landet som sommer- og vintergæster. Nogle forekommer hyppigt, mens andre er ekstremt sjældne. Fugle spiller, på grund af deres artsrigdom og diversitet, en vigtig rolle i fødekæder og bidrager med essentielle økosystemtjenester. Fugles synlighed og hørbarhed har til alle tider været en stor del af menneskers oplevelse af naturen, og de skaber derfor en unik forbindelse mellem mennesker og natur. Ifølge Dansk Ornitologisk Forenings ynglefugleundersøgelser er der vist tilbagegang af mange danske fuglearter, hvilket især skyldes tab af levesteder og mangel på naturlige fødekilder. Selvom Danmark rent faktisk har opnået en større diversitet af fuglearter, er den samlede population af fugle i Danmark blevet mindre, og mange almindelige fuglearter er i tilbagegang, hvilket gælder i de fleste naturtyper og både på landet og i byen. Da størstedelen af Danmarks befolkning lever i byerne, er vores kontakt med naturen især defineret af bynaturen. Mange af landets fuglearter har tilpasset sig bylandskabet, fordi bynaturen indeholder unikke muligheder, som fuglene har lært at udnytte, og fordi deres naturlige levesteder forringes. Dog indeholder byen også mange trusler, som definerer, hvilke arter vi møder flest af i byen. Det er derfor primært de tilpasningsstærke arter, som trives i byerne, og de specialiserede arter forsvinder.

Formålet med projekt *Fuglevenlige bylandskaber* er derfor at forbedre bynaturen til fordel for et større og rigere fugleliv i byen samt øge forståelsen og interessen for byens fugle. Byens særlige betingelser skaber et stort potentiale for, at man med de rette tiltag og initiativer kan forbedre og forøge bynaturen. Derudover kan et øget fokus på byens biodiversitet være med til at understøtte en mere bevidst indsats for bynaturen og derved øge byboernes relation til naturen.

INTRODUKTION

De fleste lever i dag i byerne, og vores oplevelse af naturen er derfor i høj grad baseret på den natur, vi møder i bylandskabet. Byens grønne åndehuller bidrager med særlige oplevelser for byens borgere, som har betydning for både voksne og børns velvære samt relation til naturen. Mange føler sig dog fremmedgjorte over for naturen, da naturen er kommet på afstand af os og vores moderne levevis, og fordi den natur, vi møder i byen, nemt kan anses for at være et problem. Der kan opstå konflikter mellem fugle og byens borgere i forhold til afføring, skrald og larm, og især de store kragefugle er udsældte, og det samme gælder duer og måger, der af mange opleves som skadedyr.

Bynaturen skaber levesteder for mange arter af planter, insekter og dyr. Især fugle er en god indikator for et områdes naturværdi, da der findes mange forskellige arter, og deres behov er ligeledes meget forskelligartede. De er også relativt højt placerede i fødekæden, hvilket medfører, at et levested med en stor diversitet af fuglearter understøtter stor diversitet af insekter, planter og dyr. Et landskab med en stor mangfoldighed af fugle er således tegn på en varieret og rig natur. Fugle bidrager derudover med nødvendige økosystemtjenester, herunder frøspredning og kontrol af skadedyr, som er essentielt for biodiversiteten.

Mange fuglearter er synlige i landskabet, hvor de genkendes på deres udseende og lyd. De bevæger sig over vores hoveder og er en stor del af vores oplevelse med naturen. Mange fuglearter har lært at udnytte eller tilpasse sig bylandskabet, hvor de søger ind på udkig efter føde- og ynglemuligheder, både fordi de finder muligheder i bynaturen, og fordi deres naturlige levesteder forringes og svinder ind.

Der er i bylandskabet særlige kvaliteter, men også trusler, som definerer, hvilke fuglearter vi finder flest af i byen. Overskud af mad, højere temperaturer og færre naturlige fjender er med til at tiltrække mange forskellige arter til bylandskabet. Byen har dog mangel på naturlige fødekilder, mere støj- og luftforening samt intensiv forvaltning af bygninger og grønne områder, som forringer vilkårene for nogle fuglearter. Dette betyder at byen hovedsageligt er hjemsted for få tilpasningsstærke arter, som trives i byen, mens de mere specialiserede arter forsvinder.

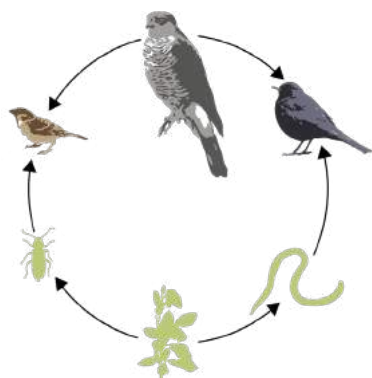
Projekt *Fuglevenlige bylandskaber* vil skabe rammerne for fuglevenlige tiltag i bylandskabet, øge interessen og forståelsen for arter og deres behov samt skabe større synergi mellem biodiversiteten, funktionaliteten og oplevelsesværdien i bylandskabet.

BAGGRUND

I økosystemer eksisterer mange forskellige arter af insekter, pattedyr, fugle, planter, svampe og bakterier, hvor arter vekselvirker med hinanden i lokale fødekæder. Forståelsen af økosystemer og fødekæder giver anledning til bedre at kunne skabe de rette forhold for naturen og beskytte, forbedre og forøge biodiversiteten og deres tilknyttede økosystemer.

Bynaturen består af et særligt mosaiklandskab af naturtyper, som kan minde om en hybrid mellem et klippelandskab, en lysåben eng og en skov. Dog er de mest udbredte naturtyper i byen brugsnatur såsom græsplæner, buskadser, blomsterbede og enkeltstående træer eller mindre trægrupper. Beplantningen er ofte monoton og består i højere grad af eksotiske arter, som i minimal grad understøtter hjemmehørende insekter og fuglearter. Lysåbne naturtyper som overdrev, heder og enge med næringsfattig jord opleves i mindre grad i byen. Dog er dynamiske naturtyper som ruderaer en betydningsfuld del af bynaturen, som understøtter sensitive arter. Driften af byens grønne områder er tæt forbundet med, hvilke arter der trives, og hvorvidt der er mulighed for velfungerende økosystemer. Natur af høj kvalitet opnås ikke nødvendigvis ved, at lade naturen stå til, men i højere grad ved at efterstræbe at skabe flere lysåbne og næringsfattige områder. Gamle hule træer er ligeledes vigtige levesteder, som grundet sikkerhedsaspektet kan mangle i bylandskabet.

Figur B: Eksempel på fødekæde

Da fugle er en god indikator for et områdes naturmæssige kvaliteter, er de særligt relevante at se på i forhold til at forbedre byens natur. Overordnet set er størrelsen, kvaliteten og sammenhængen mellem levesteder afgørende for antal og diversitet af fugle i et område.

Helt basalt har fugle brug for føde, vand, yngle- og gemmesteder. Fugle er forskelligartede i forhold til deres valg af ynglested, primære fødekilder, og hvorvidt de er træk- eller standfugle. Antallet af forskellige arter er størst om sommeren og i trækperioder og mindre i vinterhalvåret. Fugle tilpasser sig diverse ynglesteder og tæller især hulrugende, busk- og trækronerugende samt jordrugende fugle. Fugle lever af et bredt udvalg af fødekilder, som gør dem særligt betydningsfulde i fødekæder. Rovfugle er afhængige af tilstedeværelsen af insekt- og planteædende småfugle, som hver især er afhængige af et rigt plante- og insektliv. Der er i byen overtal af tilpasningsstærke arter (generalister), som er opportunistiske i forhold til føde- og ynglemuligheder, og har høj tolerance over for forstyrrelser. De specialiserede arter som jordrugende fuglearter samt insektædende arter er mere fåtallige i bybilledet.

I Danmark er der ifølge Den Danske Rødliste og netfugl.dk registreret ca. 500 fuglearter, omkring 200 af dem som ynglefugle og resten som sommer- og vintergæster, men tallene ændrer sig hele tiden. Danmarks lokalitet i forhold til det nordlige Skandinavien betyder, at her lever en del ynglefugle, som normalt kun findes i den nordlige nåleskovszone, samt at mange tusind trækkende småfugle og rovfugle passerer landet mellem ynglestedet mod nord og overvintringsstedet syd for landet. Landets mange lavvandede kyster har international betydning for fuglelivet, hvor kysterne to gange årligt besøges af rastende vade- og andefugle på træk.

Siden 1800-tallet har Danmark oplevet en stigning i antallet af fuglearter, hvilket kan skyldes ændringer i udformingen af landskabet. Hvor det danske landskab før i tiden bestod af hede, overdrev og pletvis skov, er landet i dag hovedsageligt præget af større skovområder og landbrug. Dette har dog betydet, at samtidig med at Danmark har opnået en større fuglediversitet, er den samlede fuglebestand i Danmark faldet. Tilbagegangen af mange fuglearter opleves både på landet og i byerne samt i alle naturtyper, dog i minimal grad for skovfugle. På landet skyldes tilbagegangen en intensivering af landbruget, øget anvendelse af pesticider og deraf følgende ødelæggelse af habitater. I byen sker det på grund af byudvidelser, fortætning og fragmentering af landskabet, som presser naturen i byerne.

Især urbaniseringen har forandret vores landskab betydeligt i de sidste 100 år, hvor byer, industri, infrastruktur og sommerhusområder er blevet en fortsat større del af landskabet, hvis udvikling kun ser ud til at fortsætte, i takt med at befolkningstallet stiger. På landsplan er hele 15 % af Danmark bebygget, og da størstedelen af Danmarks befolkning lever i urbane miljøer, hvis udvikling formentlig kun vil øges med tiden, vil denne udvikling fortsætte.

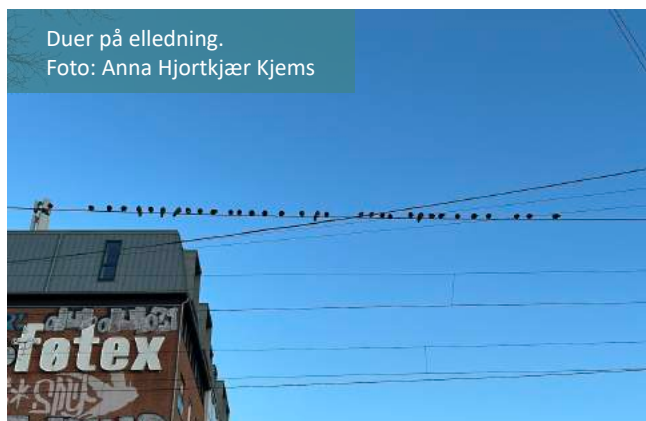

Hejre.
Foto: David B. Collinge

Dansk Ornitologisk Forening (DOF) har hvert år siden 1975 lavet punkttællinger af de danske fugle, hvilket giver et godt billede af fuglelivet i Danmark. Ifølge DOF er der mange fugle, som finder ind til byerne, da byen indeholder særlige forhold, som flere arter formår at udnytte. Mange skovfugle som bl.a. stor flagspætte og spurvehøg er kommet ind til villahaverne og parkerne, og flere klippefugle udnytter bygninger som erstatning for klippelandskaber, herunder mursejleren. Nogle fuglearter er i dag tilvænnet bylandskabet i så høj grad, at de primært foretrækker byen som levested og derfor kan kategoriseres som byfugle, hvilket blandt andre tæller skovspurven. Undersøgelser viser dog samtidig en stor tilbagegang af flere af byens kendetegnende og almindelige fuglearter, herunder gråspurv og mursejler. Der kan være flere grunde til tilbagegangen af disse arter, men især renovering og isolering af gamle bygninger har haft indflydelse på bestandene, da det fjerner de sprækker og huller, hvor fuglene bygger deres rede.

Bylandskabet kan ses som en gradient, som også kan bruges til at analysere byens arter. Byens midte har en stor byggetæthed og er især hjemsted for de tilpasningsstærke arter. Byens periferi består i højere grad af villakvarterer, som tiltrækker flere forskellige arter, og som i et vist omfang besøges af arter fra de omkringliggende naturområder. De arter, som trives bedst i den indre by, opleves af mange som værende et problem, og kan give anledning til konflikter. Den store overflod af føde i form af bl.a. affald, tiltrækker arter som due, måge og kragefugle, som sviner og larmer, og som derfor skaber en del irritation hos mange. Men også fugle, som yngler i og på bygninger kan opleves som et problem, hvilket gælder arter som bysvale. En øget forståelse og tolerance over for byens fuglearter vil have en positiv indflydelse på deres livsvilkår.

BYEN SOM LEVESTED

Duer på elledning.
Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Bylandskabet er udformet med veje, bygninger, parker, søer og haver samt industriområder, som tilsammen udgør byens særlige mosaiklandskab. Grønne byrum såsom parker, kirkegårde og anlæg har været en del af byens udkant, som på et tidspunkt er blevet inddraget i byens midte og derfor ligger centralt i bylandskabet. Gamle industriområder er lagt ved jernbaner og havne, hvorfor de i dag kan ligge tæt på byens midte.

Byens udseende varierer fra midten til udkanten, og de store naturområder ligger ofte i byens udkant med villahaver og rekreative naturområder. Befolkningstilvæksten i byerne har haft stor indflydelse på ændringer i bystrukturen og byens landskab i dag. Større grønne områder blev i byplanlægningen i Danmark friholdt fra byggeri for at sikre naturen, fremtidig byudvikling og grønne åndehuller til borgere. Den såkaldte "Fingerplan" har siden 1930'erne været fundament for byplanlægningen i hovedstadsområdet, hvor de grønne 'fingre' fungerer som spredningsveje for dyr og planter og dertil øger tilgængeligheden mellem gode levesteder fra byens midte til byens periferi. I 1970'erne opstod der flere store parcelhusområder, som øgede mængden af grønt i byen. Også byfornyelsen i 1990'erne med åbningen og den øgede begrønning af flere af de gamle gårdrum havde betydning for byens rolle som levested.

I byplanlægningen tales der om kerneområder og spredningskorridorer, som hver især spiller en central rolle for byens natur. Biodiversiteten øges, hvor der er et tæt netværk af forskellige levesteder forbundet af spredningskorridorer, og den kan påvirkes negativt af forskellige barrierer. Hvor de store kerneområder såsom byens parker, kirkegårde og fælleder skaber levesteder for større bestande, artsdiversitet og mulige levesteder for de mere sjældne arter, er spredningskorridorer transportveje, som afhængig af størrelse og kvalitet også kan fungere som levested for mindre bestande. Disse grønne områder varierer fra alt mellem vejtræer, rabatter og hække til jernbanearealer.

Byens særlige udformning og forhold gør bynaturen helt unik og understøtter flere meget forskelligartede fuglearter, som tilpasser sig byens forskellige levesteder. I takt med urbaniseringen og den grundlæggende mangel på forståelse for fugles behov og levevis, forringes byens levesteder og herved fuglenes levevilkår i bylandskabet. Generelt er der en sammenhæng mellem udbygning af bylandskabet med øget forvaltning og renovering og tilbagegangen af flere af byens mere specialiserede fuglearter, da det formindsker de naturligt forekommende levesteder og fødekilder.

Der er dog kommet øget opmærksomhed på byen som levested, og flere kommuner har udviklet strategier for biodiversiteten i byerne. Københavns Kommune har i marts 2023 udviklet en strategi og handleplan for biodiversiteten, som blandt andet går på at bevare og forbedre eksisterende biodiversitet samt skabe ny biodiversitet i bylandskabet. Et større fokus på bynaturen med fuglevenlige tiltag ved gader, parker, bygninger og boligområder vil påvirke levevilkårene, så fødeadgang og ynglemuligheder forbedres til fordel for flere forskellige fuglearter.

DEL I

Byens levesteder

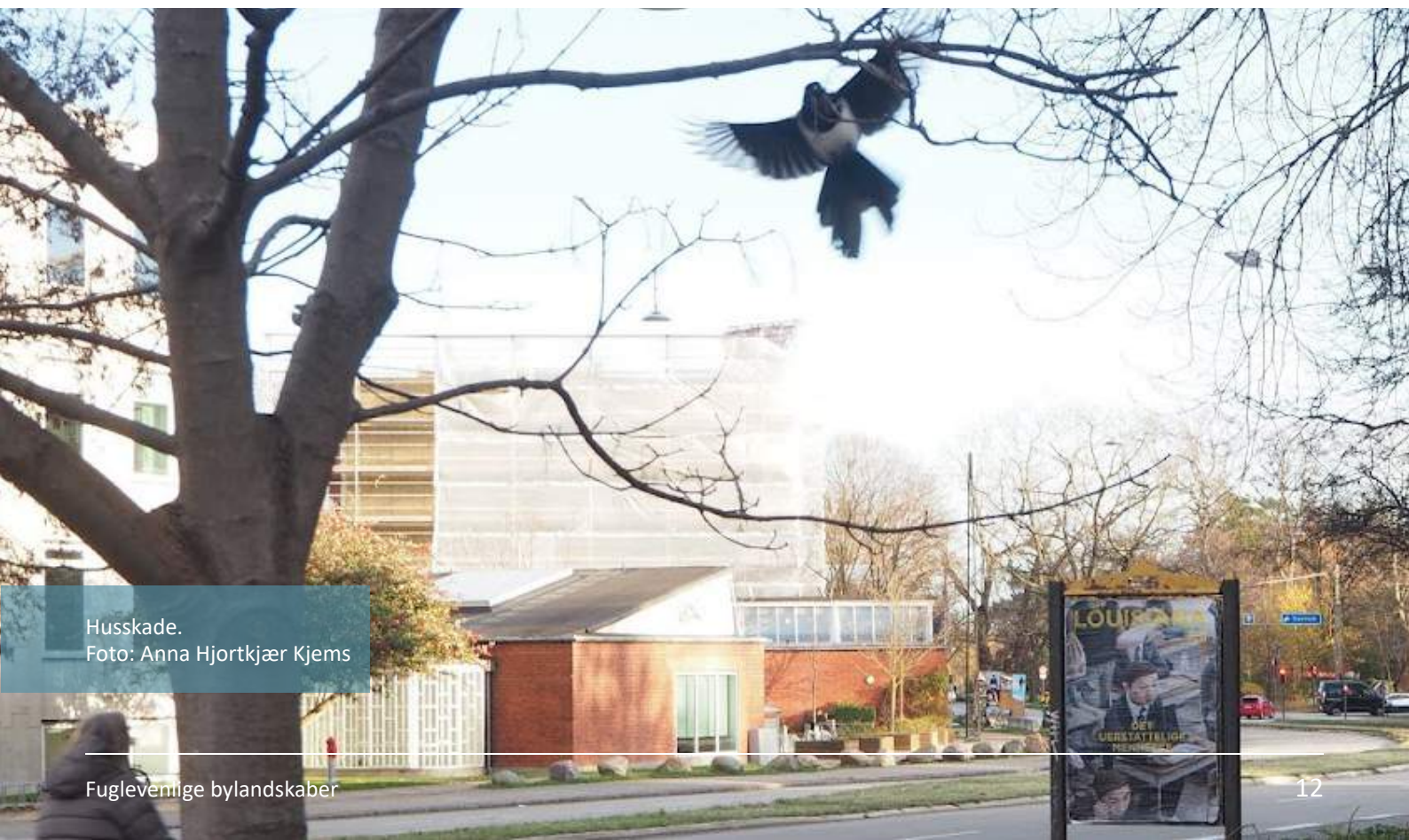
LEVESTEDER

- Gårdhaver
- Grønne gader
- Bygninger
- Parker og byhaver
- Kirkegårde
- Natur- og vådområder
- Ruderater og jernbaneterræn
- Industri- og havneområder
- Villa- og kolonihaver
- Sportsanlæg
- Erhvervsområder

ANBEFALINGER

1. Anvend og promover *Byens levesteder* til offentlige instanser, virksomheder, almene boligselskaber, andelsboligforeninger og private udlejere.
1. Anvend og promover *Retningslinjer for fuglevenlige bylandskaber* til driftsfolk, anlægsgartnere, arkitekter, landskabsarkitekter, byplanlæggere og bygningskonstruktører.
2. Anvend og promover *Formidling om fuglevenlige bylandskaber* til private boligejere, uddannelses- og børneinstitutioner, plejehjem og ældreboliger.

1. Understøt byens eksisterende levesteder.
2. Skab flere levesteder i byen.
3. Understøt sammenhæng mellem levesteder.
4. Understøt variation af levesteder.
5. Skab spredningskorridorer.
6. Minimer forstyrrelser.

Husskade.
Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Gårdhaver er en vigtig del af byens grønne miljø og kan både være meget biodiverse, og have en positiv påvirkning på menneskers trivsel. Gårdhavernes kvalitet hænger sammen med flere faktorer. Selve beplantningen er central og bør bestå af en variation af hjemmehørende plantearter, vegetationsstrukturer og give adgang til både vand, føde og ynglesteder.

Da gårdhaver først og fremmest skal være et opholdssted for beboerne, er det vigtigt, at eventuelle biodiversitetstiltag bliver kommunikeret tydeligt til beboerne. Størrelsen på gårdhaven samt forbindelsen til gode levesteder såsom parker og andre naturområder er afgørende for diversiteten af fugle. Det kan påvirke artsdiversiteten negativt, hvis f.eks. gårdrummene ligger tæt på store trafikerede veje og høje bygninger. Men små tiltag og forbedringer vil også have betydning for fuglelivet.

VÆRKTØJER

1. Skab forskellige vegetationslag med høje træer, underbeplantning og bunddække.
2. Opsæt redekasser tilpasset udvalgte arter.
3. Bevar gamle og hule træer samt træstubbe.
4. Udlæg arealer til kvasbunker og dødt ved.
5. Plant hjemmehørende plantearter.
6. Plant forskellige plantearter og -typer.
7. Plant insekttiltrækkende beplantning.
8. Skab slåningsvariationer på græsplænen.
9. Plant træer og buske med frugt/bær.
10. Sørg for sen hækkeklipping.
11. Anlæg vandhul, dam og fuglebad.
12. Skab gemmesteder med hæk og krat.
13. Anlæg grønne facader og tage.
14. Undgå brug af pesticider.

Naturpræget gårdhave, Østerbro.

Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

Vandhul i gårdhave, Nørrebro.

Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

Frugtbuske i gårdhave, Nørrebro.

Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

Byens gårdrum giver gode muligheder for at skabe habitater for byens fugle. Afhængig af gårdens størrelse kan den have større og mindre relevans som levested, men være et brugbart grønt element i byens landskab. Ovenstående fotos viser, hvordan et gårdrum kan indeholde blomstrende stauder og urter, små vådområder og adgang til føde ved plantning af blandt andet frugtbuske.

Karré 21 på Frederiksberg er et godt eksempel på, hvordan en naturpræget beplantning både bidrager med æstetisk værdi og øget biodiversitet.

Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

Gader og veje kan fungere som spredningskorridorer for fugle og andre dyrearter. Byen har mange barrierer, som især er et problem for de dyr, der bevæger sig til føds, men også for fugle. At fuglene kan flyve, betyder ikke nødvendigvis, at de bevæger sig længere for deres føde. Især i yngletiden er det vigtigt, at fødekilder er i nærheden af ynglestedet, da fugleungerne skal fodres mange gange om dagen. Vejtræer, hække, buske og plantebede er med til at øge den samlede mængde af beplantning i bylandskabet.

De grønne overganges størrelse og kvalitet er afgørende for, hvilke og hvor mange forskellige arter, der gør brug af dem. Små tiltag, hvor der er plads, er dog også brugbare, da de bidrager med gemme-, yngle- og rastesteder samt mulige fødekilder. Underbeplantning i form af buske og krat mangler ofte i byens landskab og er et vigtigt sted for fugle at finde føde og gemme sig for fjender.

Urter i vejbed, Østerbro.

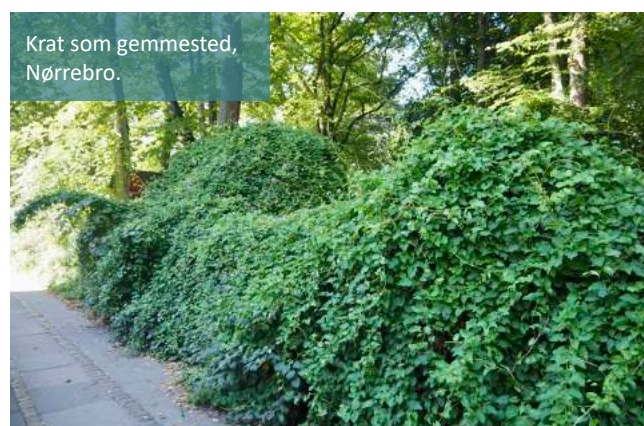
Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

Byens gader og veje er vigtige spredningskorridorer. Fugle benytter sig af byens træer og buske som gemmesteder mellem byens større habitater, og nogle arter kan finde på at bygge rede i byens vejtræer. Frugt og bær fra træer og buske som f.eks. rønnens bær, kan være en kærkommen fødekilde for mange fugle. Især i vinterhalvåret, hvor føden er sparsom.

Vejtræer, Nørrebro.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Krat som gemmested, Nørrebro.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

VÆRKTØJER

1. Skab forskellige vegetationslag med høje træer, underbeplantning og bunddække.
2. Opsæt redekasser tilpasset udvalgte arter.
3. Bevar gamle og hule træer samt træstubbe.
4. Plant hjemmehørende plantearter.
5. Plant forskellige plantearter og -typer.
6. Plant insekttiltrækkende beplantning.
7. Plant træer og buske med frugt/bær, hvor det ikke er til gene.
8. Sørg for sen hækkeklipping.
9. Hav ubefæstede arealer omkring vejtræer til spontan beplantning og sandbade.
10. Reducer intensiteten af driften, hvor det ikke er til gene.
11. Undgå brug af pesticider.

Grøn væg på gavl, Nørrebro.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Redekasser til mursejler på gavl, Vesterbro.

Foto: Jesper Toft

Redesten til mursejler i facade, Vanløse.

Foto: Jesper Toft

Grønne vægge og tage kan være en god metode til at udnytte pladsen i byen maksimalt og skabe grønne levesteder. Nogle arter benytter bygninger som redested, bl.a. gråspurv og mursejler. Redekasser eller redesten i facaden er en god måde at skabe plads til disse arter uden at gå på kompromis med renovering og isolering af bygninger.

Byen er ofte trang, og det kan være svært at finde plads til gode levesteder. Byens bygninger er for flere fuglearter som bl.a. mursejler og bysvaler et attraktivt sted at bygge rede. Tagudhæng, sprækker og huller i husfacaden kan være gode og trygge steder for fugleunger. Det er dog især vores ældre bygninger, som kan huse fugle, hvor nybyggeri og renovering af ældre bygninger fjerner de muligheder. Ifølge jagtlovgivningen er det ulovligt at fjerne eller ødelægge fuglereder i brug og fugleæg. Det er også ulovligt at fjerne reder fra mursejlere, som genbruger deres reder.

Grønne facader og tage er et godt redskab til at øge andelen af beplantning i byen. Grønne facader kan bruges som gemme- og ynglesteder. Det er dog vigtigt, at der bevares rå facader uden beplantning, hvor f.eks. mursejleren yngler. Bygninger kan dog også udgøre en trussel for fugle, da store vinduespartier og kunstig belysning kan desorientere fuglene og forårsage kollision mod ruder.

VÆRKTØJER

1. Anlæg grønne tage med insekttiltrækkende beplantning.
2. Beplant gavle og facader med slyng- og klatreplanter til yngle- og gemmesteder.
3. Kortlæg og beskyt aktive fuglereder samt reder fra mursejler, som genbruger reden.
4. Opsæt redkasser og redesten tilpasset bygningsynglende fuglearter.
5. Plant hjemmehørende beplantning.
6. Opsæt fuglemarkering på større vinduespartier og på vinduer ud mod åbent landskab.
7. Benyt nedadrettede lyskilder.
8. Benyt LED- og sensorbelysning.

Et godt eksempel på, hvordan man kan udnytte tagflader til at øge mængden af beplantning, er ved at belægge cykelskure med grønt tag som gjort i Fremtidens Gårdhave på Østerbro.

Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

Variation i den vertikale beplantningsstruktur, Nørrebroparken.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Træstammer skaber levested og fødekilde, Husum Lommepark.

Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

VÆRKTØJER

1. Skab forskellige vegetationslag.
2. Opsæt redekasser tilpasset udvalgte arter.
3. Bevar gamle og hule træer samt træstubbe.
4. Udlæg arealer til kvasbunker og dødt ved.
5. Plant hjemmehørende plantearter.
6. Plant forskellige plantearter og -typer.
7. Skab slåningsvariationer på græsplænen.
8. Plant træer og buske med frugt/bær.
9. Sørg for sen hækkeklipping.
10. Anlæg vandhul, dam og/eller sø.
11. Skab gemmesteder med hæk og krat.
12. Brug nedadrettede lyskilder samt LED- og sensorbelysning.
13. Sørg for plads til forskellige habitattyper.
14. Benyt ikke bunddækkende græssorter.
15. Begræns aktiviteter i udvalgte områder.
16. Undgå brug af pesticider.

Parker og haver hører til byens vigtigste levesteder for fugle, hvor en stor diversitet af arter finder føde, yngle- og gemmesteder. Parkerne har en stor andel vegetation og mange forskellige beplantningstyper, som tiltrækker mange skovfugle som solsort og spurvehøg. Dog er parkerne også meget benyttede af mennesker og kæledyr, hvilket kan virke forstyrrende for visse fuglearter. Parkerne er samtidig meget plejede og består overvejende af store, intensivt slåede græsplæner, som bidrager med minimal biodiversitet.

På grund af størrelsen på parkerne og byhaverne i forhold til mange af byens andre grønne arealer er der mulighed for at inkorporere flere forskellige habitattyper, vegetationsstrukturer og områder med plads til nedbrudsmateriale og med lav tilgængelighed for mennesker. De større grønne arealer i bylandskabet er vigtige kerneområder, som med de rette tiltag, kan være levested for en stor artsdiversitet.

Hække kan være gode skjulesteder og steder at finde føde, Nørrebroparken.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Byens store grønne områder bidrager med stor værdi for både mennesker, dyr og insekter. Omfanget af fuglevenlige tiltag og naturnær drift i parker og byhaver øger potentialet for at understøtte mange forskellige fuglearter. Blandt andet vil områder med træstammer til nedbrydelse, vegetationsvariation og gode gemme- og ynglesteder f.eks. i hække bidrage til mere fugleliv.

Byens kirkegårde udgør et vigtigt levested for byens fugleliv. Kirkegårde har ligesom parker relativ intensiv forvaltning og mange besøgende. I modsætning til parker har kirkegårde oftest en stor procentdel stedsegrøn beplantning, som tiltrækker fuglearter tilknyttet nåle- og blandskov som bl.a. dompap og overvintrende skovhornugle. Kirkegårde har også en del eksotisk beplantning især omkring gravstederne. "Sørgebeplantning" som hængepil samt den store andel af ældre vegetation, der ofte findes på kirkegårde, er særligt gode levesteder for hulrugende fuglearter.

Driften på kirkegårde er ganske intensiv, men ofte fokuseret omkring gravstederne, og de mindre besøgte områder får gerne lov til at ligge hen som mindre driftede. Kirkegårdenes betydning som habitat kan understøttes og forbedres ved at sørge for, at der er områder udlagt som levesteder med minimal færdsel, drift og primært brug af hjemmehørende beplantning.

VÆRKTØJER

1. Skab forskellige vegetationslag med høje træer, underbeplantning og bunddække.
2. Opsæt redekasser tilpasset udvalgte arter.
3. Bevar gamle og hule træer samt træstubbe.
4. Udlæg arealer til kvasbunker og dødt ved.
5. Plant hjemmehørende plantearter på offentlige arealer.
6. Plant forskellige plantearter og -typer.
7. Plant træer og buske med frugt/bær.
8. Sørg for sen hækkeklipping.
9. Anlæg vandhul, dam og/eller sø.
10. Brug nedadrettede lyskilder samt LED- og sensorbelysning.
11. Reducer driften og tilgængeligheden, hvor der ikke er aktive gravsteder.
12. Undgå brug af pesticider.

Stedsegrøn og formklippet beplantning, Frederiksberg Ældre Kirkegård.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Krat og buskads skaber gode levesteder, Vestre Kirkegård.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Utilgængelige arealer giver plads til naturlige processer, Mariebjerg Kirkegård.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Kirkegårdens udseende kan være meget kontrastfuld med klippede hække og stramt formede buske sammen med tætte buskads, som har fået lov til at stå i mindre tilgængelige områder, eller hvor gravstederne er gamle og ikke længere skal fungere som besøgssteder. Den store andel af stedsegrøn beplantning understøtter arter tilknyttet nåle- og blandskov.

Byens kirkegårde rummer ofte en stor andel ældre vegetation, og især de store gamle træer har stor værdi som levested for mange fuglearter, Vestre Kirkegård.
Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Hvor flere af byens grønne områder har en kulturel relevans, er de bynære naturområder i højere grad uformelle grønne åndehuller for byens borgere. I København har man blandt andet Amager Fælled og Sydhavnstippen, som er opstået oven på byggemateriale, hvilket gør jorden mere udpint i forhold til parkerne. Det giver gode vilkår for primær vegetation og urter, som tiltrækker mange insekter. Disse særlige forhold gør de bynære naturområder til helt unikke levesteder, hvor flere sensitive arter som vibe kan findes.

Byens vådområder understøtter ligeledes et væld af fugleliv i form af andefugle, svaner og andre vandfugle. Tilgængeligheden af vand er desuden vigtig for alle byens andre fugle, som både er afhængige af vand i form af drikke og til at rense deres fjerdragt. I Københavns periferi er Utterslev Mose og Grønjordssøen betydningsfulde levesteder, men også byens kunstige søer kan understøtte et rigt fugleliv, som ses i flere af byens parker og kirkegårde.

Moser og søer tiltrækker mange vandfugle, Grønjordssøen.

Foto: David B. Collinge

Kunstige søer kan understøtte et rigt fugleliv, Vestre Kirkegård.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Naturnær drift kan understøtte lysåbne habitater, Sydhavnstippen.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Byens natur- og vådområder skaber unikke levesteder. Udpint jord, forstyrrelser og naturlig succession tiltrækker flere sensitive arter, som man ikke finder andre steder i byen., f.eks. viben, som kan findes på Amager Fælled. Vådområder kan være svært at implementere i byen, men adgang til vand kan også opnås ved at anlægge vandhuller, søer og damme.

VÆRKTØJER

1. Understøt natur- og vådområder.
2. Opsæt redekasser tilpasset udvalgte arter.
3. Sørg for afgrænsede gang- og opholdsarealer i jordrugende fugles yngletid.
4. Bevar næringsfattige og lysåbne forhold ved at drifte med afbrænding, slåning, høslæt eller græssende dyr.
5. Undgå for skarpe overgange fra vandspejl til bred, da mange arter trives bedst i de glidende overgange.
6. Undgå fuglefodring i vand, da det ophober næringsstoffer, som forringer forholdene for livet i vandet, samt tiltrækker rotter.
7. Udnyt eksisterende relevans som biodiversitetshotspot til at formidle fugleliv.

Ruderater understøtter ofte mange sensitive urter, Vesterbro.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Spontan vegetation kan tiltrække mange insekter, Enghavevej.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Jernbaneterræn kan være unikke spredningskorridorer, Jernbanebyen.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

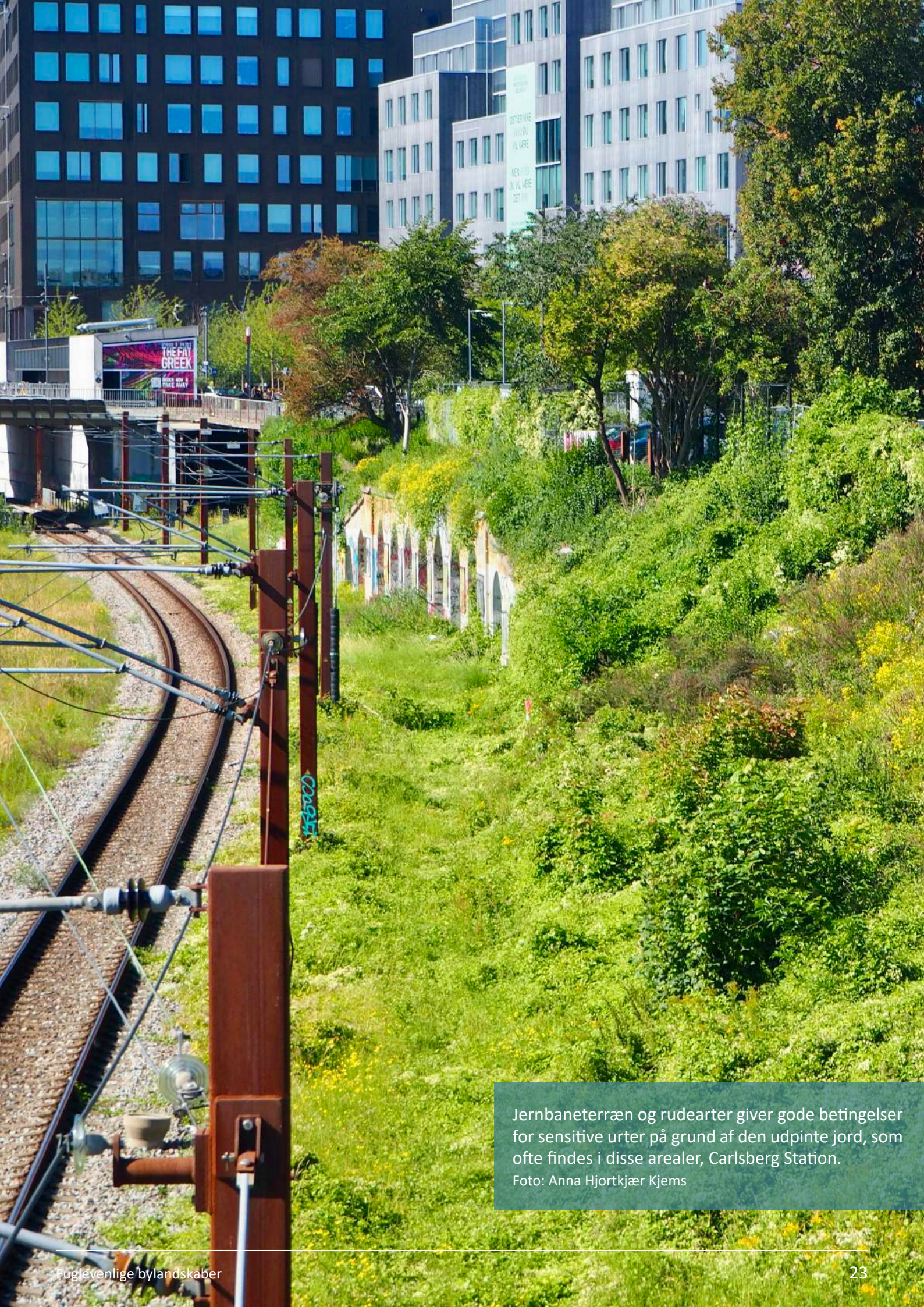
Byens uformelle naturområder giver anledning til helt særlige naturtyper på grund af de forhold, de opstår under, med forskellige forstyrrelser og udpint jord. Det understøtter mange sensitive plantearter, som sjældent er til stede i byens andre områder, da jorden ofte er for næringsrig. Disse naturtyper tiltrækker mange insekter og indeholder frø, som mange fuglearter er afhængige af.

Byen indeholder mange uformelle grønne arealer, som ofte bærer præg af mere spontan vegetation og forskellige forstyrrelser. Dette giver plads til naturlig succession med stor artsdiversitet og vegetationsvariation og er derfor et vigtigt levestedsbidrag for fugle. Uformelle naturarealer, som f.eks. opstår omkring jernbaneterræn og på områder, hvor der er en vis mængde forstyrrelse, og hvor jorden er udpint, har stor naturværdi og understøtter mange vilde urter. Vilde urter er vigtige fødekilder for mange fuglearter, især i vinterhalvåret, og er generelt en sjældenhed i byen.

Efterladt byggemateriale kan snildt indgå i naturområder, da det er med til at udpine jorden og skabe mere varierende terrænforskel og øge mængden af kalk. Ubenyttede arealer såsom gamle jernbaneterræn kan være vigtige spredningskorridorer, som skaber forbindelser mellem byernes levesteder og derfor er med til at øge biodiversiteten.

VÆRKTØJER

1. Bevar så vidt muligt eksisterende uformelle grønne arealer.
2. Opsæt redekasser tilpasset udvalgte arter.
3. Lad ubrugte ruderaer og jernbaneterræn ligge hen som naturområder.
4. Understøt ruderaer og jernbaneterræns næringsfattige og lysåbne forhold ved at drifte med afbrænding, slåning, høslæt eller græssende dyr.
5. Ryd invasive arter såsom canadisk gyldenris og japanpileurt.
6. Skab forståelse for områders værdi ved at formidle fuglelivet.

Jernbaneterræn og rudearter giver gode betingelser for sensitive urter på grund af den udpinte jord, som ofte findes i disse arealer, Carlsberg Station.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

De åbne havnearealer tiltrækker mange fuglearter, Nordhavnstippen.

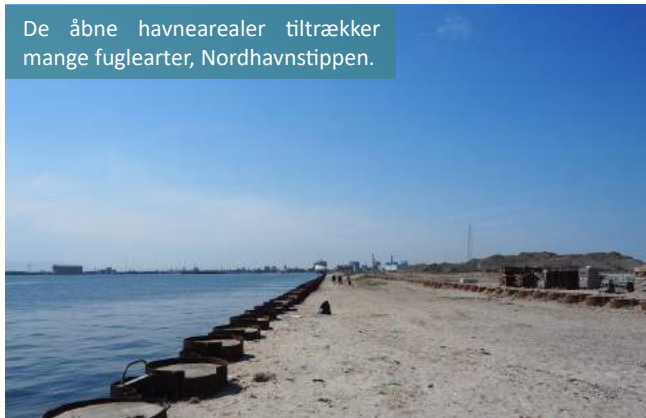

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Store industrielle konstruktioner kan ligne klippeformationer, Nordjylland.

Foto: David B. Collinge

VÆRKTØJER

1. Planlæg arbejdsvinduer i industri- og havneområder samt på byggegrunde uden for fugles primære ynglesæson. Fokuser på arter tilknyttet disse naturtyper.
2. Etabler redepladser til arter som digesvale og terne.
3. Undlad oprydning og etabler yderligere strukturel diversitet i form af stenbunker og oplag af restmaterialer.
4. Skab mindre afgravninger, som kan give forskellige fugtighedsgradienter og vådområder.
5. Sørg for forsinkelse af tilgroning ved lejlighedsvist slid fra kørsel med tunge køretøjer uden for jordrugende arters yngletid.

Byens industri- og havneområder skaber levesteder for mange forskellige fuglearter, som lever i og omkring høje bygninger, der har karakter som klippelandskaber med store åbne, steppeagtige arealer. Disse menneskeskabte klippelignende landskaber tiltrækker mange usædvanlige arter såsom stenpikker, stor præstekrave, tornirisk og hvid vipstjert, som i byen overvejende kan findes i denne type landskab. De høje industribygninger er redested for strandskade og husrødstjert, og måger og terner kan findes i utilgængelige randområder.

De seneste årtiers udvikling og modernisering af flere industrihavne til rekreative havne har dog reduceret tilstedeværelsen af flere af disse arter. En større anerkendelse af havne- og industriområder som vigtige levesteder i byen og en øget viden om de tilknyttede arter kan forbedre fuglenes levevilkår.

Industriarealer understøtter flere specialiserede arter, Svanemøllen.

Foto: David B. Collinge

Industri- og havneområder er kontrastfulde landskaber med høje bygninger og store åbne arealer. Flere arter er stærkt knyttede til disse arealer. Industriområderne er f.eks. blevet fast habitat for hvid vipstjert, som bygger rede i hulrum, og husrødstjert, som bygger rede i de store bygninger, der findes i havne- og industriområder.

Byens periferi med dens villa- og kolonihaver har et stort potentiale for at bidrage med gode levesteder for mange fuglearter. Dette er især grundet havernes arealmæssige store del af de samlede byområder. Havernes forskelligartethed, tiltrækker ofte en stor variation af fuglearter, som nyder godt af et stort udvalg af fødekilder og ynglesteder. Det er dog ikke altid, at private husejere formår at få det fulde potentiale ud af deres haver. Der er ofte flere eksotiske plantearter, intensiv drift og brug af pesticider, hvilket giver dårlige forhold for hjemmehørende insekter. Også forstyrrelser fra kæledyr kan være et problem, som dog kan afhjælpes ved at skabe gode gemmesteder.

Beboere ønsker ofte, at naturen skal fremstå struktureret, æstetisk og styret, hvilket ikke nødvendigvis er ensbetydende med et godt levested for fugle. Det er derfor vigtigt at give plads til mindre velplejede arealer med fokus på naturnær drift.

VÆRKTØJER

1. Skab forskellige vegetationslag med høje træer, underbeplantning og bunddække.
2. Opsæt redekasser tilpasset udvalgte arter.
3. Bevar gamle og hule træer samt træstubbe.
1. Udlæg arealer til kvasbunker og dødt ved.
2. Plant hjemmehørende plantearter.
3. Plant forskellige plantearter og -typer.
4. Plant insekttiltrækkende beplantning.
5. Skab slåningsvariationer på græsplænen.
6. Plant træer og buske med frugt/bær.
7. Sørg for sen hækkeklipping.
8. Anlæg vandhul, dam og fuglebad.
9. Skab gemmesteder med hæk og krat.
10. Foretag hensynsfuld vinterfodring.
11. Undgå brug af pesticider.

Vegetationsvariation og diversitet, Skovlunde.

Foto: Selena Marie Broge

Redekasser understøtter fugleliv, Helsingør.

Foto: Foto: David B. Collinge

Hjemmehørende plantearter understøtter insekter, Bispebjerg.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

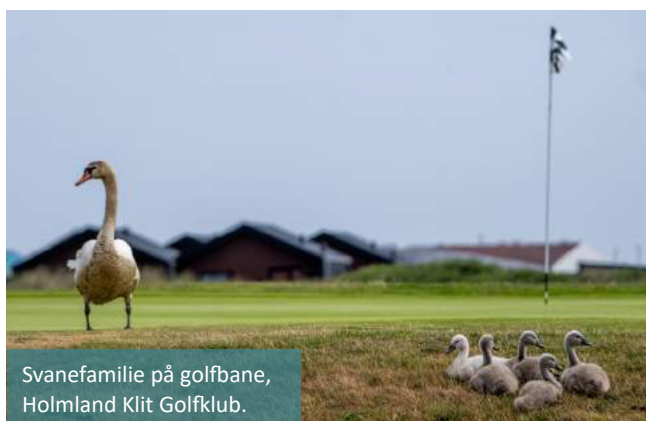
Private haver kan indeholde et væld af forskellige fødekilder og levesteder for fugle. Men der kan være stor forskel på kvaliteten af naturen fra have til have, og det er afgørende for, hvilke fuglearter man kan få besøg af. Med de rette tiltag kan en almindelig have få stor værdi for de mange fuglearter, som besøger eller lever i byens periferi.

Tilgængelighed af vand er vigtigt for et rigt fugleliv og kan i private haver tilføres via anlæggelse af vandhul, dam eller ved opsætning af fuglebad, Møn.
Foto: David B. Collinge

Sportsanlæg som fodboldbaner og golfbaner er ofte relativt store arealer med kortklippet plænegræs, som tiltrækker arter som allike, der finder føde på de kortklippede plæner. Arter som stær og mejse kan benyttes som biologisk skadedyrsbekæmpelse, da de gerne æder de larver, som ødelægger græsplænen. Dog er der kommet en tendens til, at man mange steder udskifter det almindelige græs på fodboldbaner med kunstgræs, som intet godt gør for biodiversiteten.

Hegn omkring sportsanlæg kan beplantes for at skabe gemmesteder for småfugle. Beplantningen kan desuden nedsænke vind- og lydpåvirkningen fra det omkringliggende område. Golfbaner ligger ofte i naturskønne omgivelser, og opsætning af redekasser kan derved understøtte det eksisterende fugleliv. DOF har med projektet 'Fugle på golfbanen' opsat redekasser til småfugle, rovfugle og ugler på 95 % af de danske golfbaner, hvilket gavner både fuglelivet og de besøgende.

Svanefamilie på golfbane, Holmland Klit Golfklub.

Foto: Jacob Nordestgaard

Sportsanlægs kortklippede græsplæner tiltrækker enkelte arter, som finder føde i form af orme og andre insekter, men bidrager generelt minimalt til biodiversiteten. Golfbaner har stort potentiale for at understøtte et rigt fugleliv, da de ofte ligger i naturskønne omgivelser. Redekasser til forskellige fuglearter kan skabe ynglesteder for mange fugle, som søger området fra de omkringliggende naturområder.

Redekasser understøtter mange fuglearter, Holmland Klit Golfklub

Foto: Jacob Nordestgaard

Stæren som biologisk skadedyrsbekæmper, Holmland Klit Golfklub

Foto: Jacob Nordestgaard

VÆRKTØJER

1. Øg beplantningen, hvor det ikke er til gene.
2. Opsæt redekasser tilpasset udvalgte arter.
3. Bevar gamle og hule træer samt træstubbe.
4. Udlæg arealer til kvasbunker og dødt ved.
5. Plant hjemmehørende plantearter.
6. Plant forskellige plantearter og -typer.
7. Plant insekttiltrækkende beplantning.
8. Plant træer og buske med frugt/bær.
9. Benyt nedadrettede lyskilder samt LED- og sensorbelysning.
10. Anlæg vandhul, dam og/eller sø, hvor det ikke er til gene.
11. Anlæg grønne facader og tage.
12. Undgå brug af pesticider.

Grønne tage som levesteder, Novo Nordisk Bagsværd.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Beplantning øger æstetik og biodiversitet, WSP Høje-Taarstrup.

Foto: Daniel Stegemann

Anlæg af vandelement øger fuglelivet, Disa Industries A/S Taarstrup.

Foto: Daniel Stegemann

Erhvervsområder har stort potentiale for at understøtte biodiversiteten, men gør det sjældent. Mangel på vegetationsvariation understøtter dårligt gemme- og ynglesteder. Små tiltag med øget vegetation, adgang til vand og natur-nær drift, hvor det er muligt, kan have store effekter både for fuglelivet, men ligeledes for medarbejdernes trivsel.

Byen har mange intensivt plejede både offentlige og private grønne arealer, som udgør en væsentlig del af byens samlede mængde natur, men som kun i minimal grad understøtter biodiversitet. Erhvervsområderne har på grund af deres størrelse og beliggenhed i udkanten af byen stort potentiale for at understøtte et rigere fugleliv. Ligesom sportsanlæggende besøges de store åbne græsplæner på erhvervsarealer gerne af forskellige fuglearter. Vadfuglen strandskade yngler gerne på de flade tage, som har karakter af fuglens naturlige levested ved kysten, og søger regnorme på græsplænerne.

Fokus på fuglediversitet på erhvervsarealer vil både kunne øge biodiversiteten og skabe æstetisk værdi til glæde for medarbejderne og herved understøtte den mentale sundhed. Træer, buske og urtebeplantning vil skabe steder, hvor fugle kan finde tilflugt og søge føde. Hensyn til tagrugende fuglearter som strandskade er nødvendigt.

VÆRKTØJER

1. Skab forskellige vegetationslag med høje træer, underbeplantning og bunddække.
2. Opsæt redekasser tilpasset udvalgte arter.
3. Bevar gamle og hule træer samt træstubbe.
4. Udlæg arealer til kvasbunker og dødt ved.
5. Plant hjemmehørende plantearter.
6. Plant forskellige plantearter og -typer.
7. Plant insekttiltrækkende beplantning.
8. Skab slåningsvariationer på græsplænen.
9. Plant træer og buske med frugt/bær.
10. Sørg for sen hækkeklipping.
11. Anlæg vandhul, dam og/eller sø.
12. Anlæg grønne facader og tage.
13. Lokaliser og beskyt tagrugende fugle.
14. Undgå brug af pesticider.

Variation af forskellige beplantningstyper og strukturer samt adgang til vand øger muligheden for levesteder til fugle. Samtidig skabes der unikke naturoplevelser for de ansatte, WSP Høje-taarstrup.
Foto: Daniel Stegemann

DEL II

Retningslinjer for fuglevenlige bylandskaber

LANDSKAB

- Habitater
- Vegetationsstrukturer
- Fødekilder
- Planteliste

BYGNING

- Glaspartier og belysning
- Bygninger og reder

FORVALTNING

- Arbejdsvinduer
- Drift
- Vilde hjørner

ANBEFALINGER

1. Anvend og promover *Retningslinjer for fuglevenlige bylandskaber* til driftsfolk, anlægsgartnere, arkitekter, landskabsarkitekter, byplanlæggere og bygningskonstruktører.
2. Mere viden og information om fugle og deres behov kan findes på Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside: dof.dk.

1. Understøt forskellige habitattyper.
2. Beskyt sjældne habitattyper.
3. Skab vertikal vegetationsvariation.
4. Understøt diversitet af fødekilder.
5. Prioriter hjemmehørende vegetation.

Dompap.
Foto: Ingelise Aerøe Petersen

Fugle er meget forskellige, og det samme er deres foretrukne habitater. Nogle arter er specifikt knyttet til en habitattype, hvor andre kan findes i et bredere spektrum af levesteder. Dette er med til at definere deres særlige levevis. De tilpasningsstærke arter trives oftest bedre end de specialiserede arter, fordi de kan tilpasse sig mange forskellige forhold. Byens varierende landskab skaber plads til mange forskellige fuglearter. Byens parker, kirkegårde og haver kan have karakter som skove, og byen er derfor hjemsted for mange skovfugle. Dog er andre naturtyper såsom eng og hede mindre repræsenteret i byen. Nedenstående skema viser fuglenes naturlige levesteder og arter særligt tilknyttet levestederne samt eksempler på, hvor man kan finde de enkelte arter i byen.

1. Sørg for at skabe variation i landskabet med beskyttelse og udvikling af forskellige habitat-typer.
2. Beskyt sjældne habitat-typer såsom hede og eng, som er levesteder for byens mere sensitive fugle-arter.
3. I større naturområder bør flere forskellige habitat-typer være repræsenteret.
4. Understøt underbeplantning som krat, mindre buske og træer samt højere stauder, da denne naturtype tiltrækker mange fuglearter og er mere sjælden i byen.

SKOV	AGERLAND	VÅDOMRÅDE	LYSÅBEN NATUR	HAV/KYST	BYMÆSSIG BEBYGGELSE
LØVSKOV: kernebider, rødhals, stor flagspætte, munk, gærdesmutte NÅLESKOV: fuglekonge, grøn- sissen, dompap, rødhals, sang- drossel	bomlærke, sang- lærke, gul vipstjert, råge, landsvale	MOSE/KÆR: rørsanger, rørspurv, rørhøne, nattergal, blishøne, trolldand, gråand SØ: toppet lappe- dykker, trolldand, blishøne, isfugl, knopsvane, gråand, fiskehejre, skarv	HEDE: skovpiber, engpiber, løvsanger ENG: rødben, engpiber, strandskade, vibe, fiskehejre, tårnfalk, stær	KLIT/STRAND: havterne, toppet skallesluger, stor præstekrave, skarv, knopsvane, rødben, måge	husrødstjert, gråspurv, skovspurv, grøn- risk, mursejler, allike, husskade, gærdesanger, solsort
					
Stor flagspætte Fx Assistens Kirkegård	Sanglærke Fx Københavns Lufthavn	Blishøne Fx Utterslev Mose	Vibe Fx Amager Fælled	Skarv Fx Svanemøllehavnen	Gråspurv Fx Gårdhave

Figur C: Fugles habitat-typer ifølge DOF's punktællingsrapport 2022. Ikke alle arter på listen kan findes i en bykontekst.
Fotos: Erik Borch

Fugle benytter sig af landskabets varierende strukturer og lag til at finde føde, bygge rede og gemme sig fra rovdyr. Arterne finder yngleplads og fødekilder i forskellige lag, hvorfor der er behov for at skabe varierende vegetationslag. For at skabe gode betingelser for forskellige arter bør man derfor indtænke variation og diversitet i beplantning i byens landskab. Der er fire vegetationslag, som er vigtige for at give plads til en bred gruppe af fuglearter. Der er det øverste lag, som består af de store træer. Det midterste lag indeholder de mindre træer og større buske. Det næstnederste lag udgøres af mindre buske og krat, og det nederste lag af urter og græs. Derudover er hækken en vigtig beplantningsstruktur, hvor mange småfugle kan yngle og finde skjul.

1. Understøt hjemmehørende vertikale beplantningsstrukturer med høje træer, underbeplantning og bunddække.
2. Understøt gamle og hule træer, som kan fungere som ynglesteder.
3. Understøt vegetationsvariation i form af træer, buske, krat, hæk, stauder, urter og græsser.
4. Plant både løvfældende- og stedsegrønne træer og buske.
5. Prioriter underbeplantning med mindre træer, buske og krat, da dette lag ofte mangler i byen.

VERKTØJER

Nåletræer
Fx fuglekonge

Løvtræer
Fx bogfinke

Underbeplantning
Fx rødhals

Bunddække
Fx gransanger

Figur D: Vertikale vegetationsstrukturer samt eksempler på arter, som yngler i de enkelte vegetationslag.

En god variation af fødekilder er en helt central del af at kunne tiltrække flere fugle og en større diversitet af arter. Der er forskel på fuglenes kost fra sommer til vinter og fra unge til voksen. Fuglenes naturlige fødekilder spænder bredt, hvor især frø, frugter, bær og insekter er vigtige.

Hjemmehørende vegetation skaber levesteder for mange hjemmehørende dyrearter og insekter. Diversitet og variation giver forskellige fødemuligheder gennem hele året, hvilket er med til at sikre en lang fødetilgængelighed. Blomstrende beplantning tiltrækker mange insekter, og løv- og nåletræer samt beplantning med frugt og bær skaber gode fødekilder for fugle. Derudover er gamle træer vigtige levesteder for insekter og derfor attraktive for insektædende fugle.

1. Plant hjemmehørende arter.
2. Udvalg plantearter efter jordforhold.
3. Udvalg plantearter med sen eller blivende bær- og frugtstand hen over vinteren.
4. Skab diversitet og variation i vegetationen.
5. Sørg for blomstrende beplantning hen over en lang periode.
6. Understøt stauder med frøstand hen over vinteren, da det er en vigtig fødekilde i vinterhalvåret.
7. Understøt gamle træer, eller ved fældning efterlad høje træstubbe.
8. Skab plads til kvasbunker, nedfaldstræ og organisk materiale, som tiltrækker insekter.

FRØ

Fx gråsisken

FRUGT/BÆR

Fx sjagger

INSEKTER

Fx gærdesmutte

Figur E: Fødekilder
Fotos: Erik Borch

Latinsk navn	Planteart	Plantetype	Frugtstand	Blomstring
<i>Prunus avium</i>	Fuglekirsebær	Løvtræ stort	Frugt/bær	Maj
<i>Acer pseudoplatanus</i>	Ahorn	Løvtræ stort	Frø	Maj
<i>Ulmus glabra</i>	Storbladet elm	Løvtræ stort	Frø	April
<i>Fagus sylvatica</i>	Bøg	Løvtræ stort	Frø	Maj
<i>Quercus robur</i>	Stilkeg	Løvtræ stort	Frø	Maj/juni
<i>Acer platanoides</i>	Spidsløn	Løvtræ stort	Frø	Maj
<i>Pinus sylvestris</i>	Skovfyr	Nåletræ stort	Frø	Maj
<i>Sorbus aucuparia</i>	Røn	Løvtræ mellem	Frugt/bær	Maj/juni
<i>Sorbus intermedia</i>	Seljerøn	Løvtræ mellem	Frugt/bær	Juni
<i>Crataegus monogyna</i>	Tjørn	Løvtræ/buske	Frugt/bær	Maj/juni
<i>Corylus avellana</i>	Hassel	Løvtræ/buske	Frø	Marts/april
<i>Eunymus europaeus</i>	Bened	Løvtræ/buske	Frø	Maj/juni
<i>Prunus padus</i>	Hæg	Løvtræ/buske	Frugt/bær	Maj
<i>Frangula alnus</i>	Tørst	Busk/ lille løvtræ	Frugt/bær	Juni, juli
<i>Ilex aquifolium</i>	Kristtorn	Busk/ lille nåletræ	Frugt/bær	Juni
<i>Prunus cerasifera</i>	Mirabel	Busk / lille løvtræ	Frugt/bær	Marts/april
<i>Salix cinerea</i>	Gråpil	Busk	Frø	April, maj
<i>Sambucus nigra</i>	Hyld	Busk	Frugt/bær	Juni/juli
<i>Rosa canina</i>	Hunderose	Busk	Frugt/bær	Juni, juli
<i>Hippophae rhamnoides</i>	Havtorn	Busk	Frugt/bær	Maj, juni
<i>Rubus idaeus</i>	Hindbær	Busk	Frugt/bær	Juni
<i>Viburnum opulus</i>	Kvalkvæd	Busk	Frugt/bær	Juni
<i>Lonicera periclymenum</i>	Gedebled	Løvfældende lian	Frugt/bær	Juli/august
<i>Hedera helix</i>	Vedbend	Stedsegrøn klatre- plante	Frugt/bær	September/ oktober

Figur F: Planteskema

1. Reducer lysforurening.
2. Undgå fuglekollision mod glaspazier.
3. Øg beplantning på bygninger.
4. Gør plads til ynglesteder i og på bygninger.
5. Udvis tolerance over for fugleliv.

ANBEFALINGER

1. Anvend og promover *Retningslinjer for fuglevenlige bylandskaber* til driftsfolk, anlægsgartnere, arkitekter, landskabsarkitekter, byplanlæggere og bygningskonstruktører.
2. Anvend pjecen *Byggeri og mursejlere* fra hjemmesiden mursejlerne.dk til vejledning om mursejlereder.
3. Tjek hjemmesiden lysforurening.dk for mere viden om fuglevenligt lys.
4. Tjek lovgivning om fuglereder (*Jagt- og vildtforvaltningsloven*).
5. Benyt Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside: dof.dk for mere viden.

Mursejlere.
Foto: David B. Collinge

Byens landskab er i høj grad domineret af bebygget areal med bygninger og kunstig belysning. Store glaspartier præger i højere grad end førhen facaderne på nybyggeri, og glasfacader er generelt blevet en større del af bybilledet i form af afskærmninger og støjdæmpere. De store glaspartier kan af fugle opleves som åben himmel eller, hvis glaspartierne ligger tæt på grønne områder, kan de reflektere et åbent landskab. Dette har store konsekvenser for fugle og kan især i trækperioden koste mange småfugle livet.

Kunstigt lys såsom gadelamper og lys i bygninger udgør ligeledes en trussel for fugle i byen. Lysforurening kan påvirke fuglenes døgnrytme, hvilket kan have en negativ effekt på deres levevis. Mange insekter, som er fødekilde for fugle, bliver slået ihjel, når de flyver ind i det kunstige lys. Derudover kan kunstigt lys i høje bygninger desorientere fugle og især nattrækkende arter, som navigerer efter månen, påvirkes deraf.

1. Benyt silhuetter/mønster med minimum 50 cm afstand på glaspartier.
2. Benyt mønster i røde eller orange farver, da disse farver betyder advarsel for fugle.
3. Benyt mønster på ydersiden af ruden påført med lak, film, ved ætsning eller på folie i lamineret glas.
4. Benyt mønstret ultraviolet coating, da den er synlig for fugle, men usynlig for mennesker.
5. Benyt gitre, net, skærme, parasoller, skodder eller lameller.
6. Sørg for at slukke lyset om natten i bygninger med store vinduespartier.
7. Benyt nedadrettede lyskilder.
8. Benyt LED-belysning.
9. Benyt sensorbelysning.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Fugle som mursejler og gråspurv er afhængige af at kunne bygge rede i bygninger. Især gamle bygninger er vigtige redesteder, men grundet øget renovering og isolering er mange af de sprækker og huller, som før blev brugt som yngleplads, forsvundet, hvilket ses på populationsantallet af disse fuglearter. Da forvaltning af byens bygninger er et nødvendigt onde, kan benyttelse af redekasser skabe plads til fugle tilknyttet bygninger. Ekstremt under især bysvalereder kan være årsag til en del konflikter, som relativt let kan løses. Øget tolerance overfor fugleliv er dog nødvendigt.

Grønne bygningsfacader og tagflader er en unik måde at skabe flere levesteder i byen. Grønne facader kan være gode gemmesteder i byen, hvor f.eks. solsort gerne bygger rede. Grønne tages naturværdi afhænger af intensiteten af taget, men er et godt redskab til at øge mængden af vegetation. Det er dog nødvendigt at bevare beplantningsløse gavle og facader til bl.a. mursejler.

1. Respekter forbud mod at fjerne aktive fugle-reder samt reder fra arter som mursejler, der genbruger deres rede.
2. Opsæt bræt eller plade under bysvalereder for at undgå svineri under rederne.
3. Hvis reder er til stor gene, skal bevilling om at fjerne reder søges hos Naturstyrelsen.
4. Opsæt redekasser nær hinanden for sociale fuglearter som gråspurv og mursejler.
5. Integrer mursejlerredesten i facaden på ny-byggeri.
6. Opsæt redekasser på eksisterende bygninger.
7. Anlæg beplantning på gavle og facader.
8. Etabler grønne tage med vækstsustratlag tilpasset valgt vegetationstype.
9. Udlæg sten og grene på tage for at skabe skygge og læ.

Facade med beplantning og redekasser, Århus.

Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

Facade med mursejler redekasser, Nørrebro.

Foto: Jesper Toft

ANBEFALINGER

1. Anvend og promover *Retningslinjer for fuglevenlige bylandskaber* til driftsfolk, anlægsgartnere, arkitekter, landskabsarkitekter, byplanlæggere og bygningskonstruktører.
2. Anvend folder *Få mere fugleliv og vild natur på kirkegårdene* fra hjemmesiden dof.dk til drift af kirkegårde.
3. Tjek lovgivning om ynglende fugle og fuglereder (*Jagt- og vildtforvaltningsloven*).
4. Benyt Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside dof.dk for mere viden.

1. Vis hensyn til ynglende fugle på bygninger og i landskabet.
2. Understøt hjemmehørende beplantningsstrukturer.
3. Understøt gamle og hule træer.
4. Understøt forskellige fødekilder.
5. Understøt forskellige yngle- og gemmesteder.
6. Bevar og integrer organisk materiale.

Stor flagspætte.
Foto: Erik Borch

Ynglende fugle er særligt sårbare, og det er derfor vigtigt at kende yngleperioderne for forskellige arter, og de måneder, man bør planlægge sin forvaltning, herunder beskæring, klipning, fældning og slåning samt renovering af bygninger.

I Danmark yngler de fleste fuglearter mellem april og august, hvorfor man i disse måneder skal være særlig opmærksom på ikke at forstyrre fuglene, da de i dette tidsrum er mindre tilpasningsdygtige. Det er dog ikke alle arter, som yngler i denne periode, og nogle fuglearter kan yngle både tidligere og senere på året. Det er derfor umuligt helt at undgå forvaltning i yngleperioder. Men ved at kende fuglenes yngletid kan man ved drift undgå at forstyrre eller skade fuglene og sørge for at skabe de bedste betingelser for dem. Forvaltning bør altid foregå, efter at man har inspiceret for ynglende fugle og fuglereder.

1. Undgå beskæring, klipning og fældning i den primære ynglefuglesæson fra april til august.
2. Undgå bygningsrenovering i mursejlers ynglesæson.
3. Inspicer altid for fuglereder, æg og unger før beskæring, klipning og fældning.
4. Inspicer altid for fuglereder, æg og unger før renovering og isolering af bygninger.
5. Respekter forbud mod at fjerne aktive fuglereder og æg samt reder fra mursejler, som genbruger deres rede (*Jagt- og vildtforvaltningsloven § 6a stk. 2*).
6. Fæld ikke hule træer og træer med spætter eller spættehuller, om nødvendigt kan det gøres i september eller oktober (*Jagt- og vildtforvaltningsloven § 6a stk. 3*).

AKTIVITETER	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AUG	SEP	OKT	NOV	DEC
Primær ynglefuglesæson												
Primær arbejdsvindue												
Mursejlerynglesæson												
Fredning af digesvalereder												
Fredning af kolonirugende fugles redetræer												
Fredning af rovfugle og ugleres redetræer												
Fredning af hule træer og træer med spættehuller												

Figur G: Arbejdsskema
Information hentet fra Miljøstyrelsen samt Jagt- og vildtforvaltningsloven

Drift af grønne områder handler for det meste om at sørge for, at området er pænt, rent og grønt. Et landskab med stor monoton understøtter dog sjældent biodiversiteten. Driften er derfor en afgørende faktor i skabelsen af variation i landskabet. Ved brug af forskellige forvaltningsmetoder kan man sørge for, at der bliver skabt forskellige levesteder for fuglene, med god mulighed for at finde føde, gemme sig og yngle.

Bynaturen indeholder store mængder næringsstoffer, som påvirker hjemmehørende arter negativt og kun giver plads til konkurrencedygtige plantearter. Driften af grønne områder handler derfor i høj grad om at fjerne næringsstoffer. Naturnær drift betyder ikke, at naturen skal overlades til sig selv, men at man skal forsøge at genetablere naturens oprindelige tilstand med næringsfattig jord, lysåbne arealer og plads til spontan vegetation.

1. Græsplæner, der ikke bruges til boldspil eller andre aktiviteter, kan slås ned til to gange årligt, for at skabe plads til spontane urter.
2. Høslæt: Fjern afklippet græs for at reducere næringsstofsindholdet i jorden.
3. Mosaikslåning: Slå græsset i mosaikker, så dele slås, og andre dele får lov at stå længere for at skabe plads til plante- og fugleliv.
4. Efterlad gerne græsset til tørring et par dage, før det fjernes fra området, for at sikre overlevelse af insekter.
5. Vælg græssorter, som er tuedannede og skaber plads til urter mellem græsset.
6. Vent med at beskære blomstrende buske til efter afblomstringen.
7. Sørg for fødekilder i vinterhalvåret ved at bevare visne planter med frø og frugt/bær.

Leslåning, Frederiksberg Have.

Foto: David B. Collinge

Nedfaldsblade, kvas- og stenbunker samt dødt ved bidrager i høj grad til fødekilde for insekter, som er en essentiel del af mange fuglearters føde. Der kan uden videre anvendes tilgængelige ressourcer såsom regnvand, overskudsjord og -sten samt dødt ved fra vedligehold og rydninger.

Gamle træer mangler ofte i byen. Især de hjemmehørende træer har et væld af arter tilknyttet og har betydning både i forhold til at finde føde, men også for hulrugende fugle, som bygger rede i træernes hulrum. Nogle arter skaber levested for andre arter og er derfor en god indikator for et områdes naturværdi. Primære nedbrydere såsom stor flagspætte udhuler træer og skaber derved ynglesteder for andre hulrugende fuglearter. Gamle træer kan have en sikkerhedsrisiko, men undlad fældning, med mindre det er nødvendigt.

1. Undlad at bruge pesticider. Benyt i stedet træflis eller bunddækkeplanter, hvor man ikke ønsker ukrudt.
2. Bevar gamle og hule træer, da de benyttes af hulrugende fuglearter.
3. Styning af risikotræer frem for fældning.
4. Ved fældning bør høje træstubbe bevares.
5. Skab områder med kvasbunker, nedfaldsmateriale og dødt ved til naturlig nedbrydelse.
6. Hvis intet naturligt forekommende dødt ved er til stede, kan træstammer lægges ud.
7. Udlæg sten og murbrokker til stendiger og stenbunker for at tiltrække insekter.

VÆRKTØJER

Bevar høje stubbe som levested, Frederiksberg Have.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Genanvendelse af grene til kvasbunker, Fælledparken.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

Bevar træstammer efter fældning, Fælledparken.

Foto: Anna Hjortkjær Kjems

DEL III

Formidling om fuglevenlige bylandskaber

GODE RÅD OG REDSKABER

- Gode råd
- Levesteder og gemmesteder
- Fuglefodring og fuglebad
- Redekasser
- Fugles fjender og forstyrrelser
- Fuglekatalog

1. Understøt viden og interesse for byens fugleliv.
2. Understøt gode levesteder og gemmesteder for byfugle.
3. Understøt ynglesteder til forskellige fuglearter.
4. Understøt fødekilder og vand til en større diversitet af fuglearter over hele året.
5. Understøt bedre forståelse for fugles trusler i bylandskabet.

ANBEFALINGER

1. Anvend og promover *Formidling om fuglevenlige bylandskaber* til private boligejere, uddannelses- og børneinstitutioner, plejehjem og ældreboliger.
2. Anvend folder *Redekasser - en fornøjelse for alle* fra hjemmesiden dof.dk for mere viden om redekasser.
3. Benyt dofbasen.dk/danmarksfugle for mere information om arter.
4. Benyt Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside dof.dk for mere viden.

Stær, vinter.
Foto: Erik Borch

DE 20 BUD TIL ET RIGERE FUGLELIV

1. SKAB VARIATION AF PLANTEARTER OG PLANTETYPER.
2. BRUG HJEMMEHØRENDE BEPLANTNING.
3. SØRG FOR TILGÆNGELIGHED AF VAND.
4. SKAB VARIATION I VEGETATIONSTRUKTUREN.
5. PRIORITER UNDERBEPLANTNING.
6. UNDERSTØT SJÆLDNE HABITATER.
7. UDFØR MOSAIKSLÅNINGER.
8. GØR PLADS TIL DØDT VED, NEDFALDSBLADE OG KVASBUNKER.
9. UNDERSTØT GAMLE OG HULE TRÆER.
10. UNDGÅ BRUG AF PESTICIDER.
11. OPSÆT REDEKASSER TIL FORSKELLIGE ARTER.
12. FIND OG BESKYT EKSISTERENDE REDER OG REDEPLADSER.
13. BEPLANT MED FRUGTTREER OG -BUSKE.
14. SKAB SKJULESTEDER.
15. TAG HENSYN TIL YNGLENDE FUGLE.
16. UNDLAD MASSIV BESKÆRING AF TRÆER OG BUSKE.
17. UDLÆG AREALER MED LAV TILGÆNGELIGHED.
18. PRIORITER BEGRØNNING AF FACADER OG TAGE.
19. PLANT BÅDE LØVFÆLDENDE OG STEDSEGRØNT.
20. BEPLANT MED INSEKTTILTRÆKKENDE ARTER.

LEVESTEDER OG GEMMESTEDER

Det fuglevenlige landskab er en genskabelse af fuglenes naturlige levesteder og rummer muligheder for føde, vand, gemme- og ynglesteder. Variation og diversitet er vigtige elementer for at opnå et tiltrækkende grønt areal for flere forskellige fuglearter.

Hjemmehørende beplantning er meget vigtig i forhold til at tiltrække hjemmehørende insekter, som er en stor del af mange fugles fødekilde. Derudover er det vigtigt at have forskellige vertikale beplantningsstrukturer i form af træer og buske i forskellige størrelser, krat og lysåbne arealer. Gamle træer er vigtige for mange hulruvende fuglearter og bør derfor bevares så længe som muligt, og ved fældning bør højere stubbe og grene efterlades til nedbrydning. Bygninger er også gerne levested for en række arter, som der bør tages hensyn til og udvises tolerance over for.

1. Sørg for variation af forskellige vegetationslag med høje træer, underbeplantning og bunddække.
2. Skab områder med dødt ved, nedfaldsblade og -grene samt sten- og kvasbunker.
3. Sørg for adgang til vand.
4. Plant og bevar hjemmehørende beplantning.
5. Understøt gamle hule træer.
6. Sørg for fødekilder hen over året i form af blomstrende og insekttiltrækkende beplantning samt frugt og bærbærende træer og buske.
7. Sørg for plads til uforstyrrethed.

Træstammer.
Foto: Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS

FODRING:

- Anvend kerner, frø og nødder.
- Tilføj melorme.
- Efterlad nedfaldsæbler og frugt på træer og buske om vinteren.
- Begræns fodring til vinterhalvåret.

RENHOLD:

- Anvend forskellige foderstationer.
- Roter brugen af foderstationer for at mindske bakteriedannelse.
- Undgå foderstationer under steder, hvor fugle sidder, på grund af fugleekskrementer.
- Rengør ofte.
- Undgå at overfylde foderstationer.
- Undgå ophobning af gammel føde.

FUGLEBAD:

- Placer badet et forholdsvis åbent sted og på afstand af tæt bevoksning, hvor rovdyr kan ligge på lur.
- Sørg for, at badet har en skrånende bund, hvor vanddybden varierer fra kant til bund, så det kan benyttes af både små og større fugle.
- Sørg for, at der altid er rent vand i badet.

FUGLEFODRING OG FUGLEBAD

Foderbrætter af forskellige slags kan anvendes til at fodre fugle hele året. Især i vinterhalvåret, hvor fuglenes naturlige fødegrundlag er sparsomt, kan fodring være gavligt for en række fuglearter. Men fodring er ikke afgørende for fuglenes overlevelse og foretages mest, fordi det er hyggeligt, og hvis det gøres ordentligt, er det en fin måde at lære fuglene at kende. En god tommelfingerregel i forhold til fodring er at fodre med flere forskellige fødekilder, som indeholder næringsstoffer til hele året. På den måde sørger man for at tiltrække en bred gruppe af fuglearter. Det er i øvrigt vigtigt at sørge for, at foderbrættet er rent, da visse sygdomme kan smitte mellem fugle.

Adgangen til vand er et vigtigt element i skabelsen af fugleliv. Fuglene benytter vand både som drikkevand og til at vaske fjerdragten. Der kan i byen være mangel på naturlige steder, hvor der forekommer vand, og et fuglebad er derfor en god måde at gøre vand tilgængeligt på. Det er vigtigt ved opsætning af fuglebade, at fuglene føler sig trygge, da de i badesituationen er sårbare.

Skovspurv.
Foto: David B. Collinge

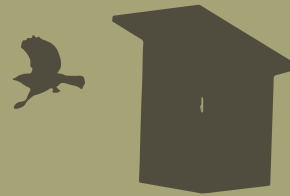
REDEKASSER

Fuglene har forskellige ynglevaner, og man taler primært om hulrugende, buskrugende, trækrugerugende og jordrugende fuglearter. Af de hulrugende fugle er der to forskellige typer, kaldet primær hulrugende og sekundær hulrugende. Hvor den første gruppe er arter, som selv laver huller i træerne, er den anden gruppe arter, som benytter sig af eksisterende huller. Det er sidstnævnte gruppe, som oftest vælger at bruge redekasser.

Det kan være en stor hjælp for fugle at have adgang til redekasser som erstatning for gamle hule træer, som ikke altid er tilstede i de bymæssige omgivelser. Opsætning af redekasser kan også give mulighed for at komme tæt på fuglene. Man bør være opmærksom på at tilgodese forskellige behov, når man opsætter redekasser, både i form af redekassens størrelse, afstand og højden på kassens placering. Nogle af de arter, som man kan få til at flytte ind i fuglekasser, er især stær, gråspurv, skovspurv, blåmejse og musvit. Men også en art som mursejler benytter redekasser på bygningsfacader og under tagudhæng.

Stær.
Foto: David B. Collinge

OPSÆTNING OG RENSNING:

- Opsæt ikke redekasser for tæt på store træer, hvor rovfugle kan angribe fra.
- Opsæt dem gerne tæt ved buskeskjul, da det er brugbart for småfugle ved ind- og udflyvning.
- Opsætningshøjden har betydning for, hvilke arter der benytter sig af dem.
- I efteråret, når mejsekasserne står tomme, bør det gamle redemateriale fjernes og kassen skoldes med kogende vand for at undgå fuglelopper.
- Stæren renser selv redekassen.

Mejsekassen

- Mejser er ofte meget territoriale, og kasser bør derfor sættes med ca. 10-20 meters afstand.
- Kassen skal opsættes minimum halvanden meter over jorden.
- Mejsehullet er afgørende for, hvilke mejser der kan og formår at benytte kasserne.
- Hvis hullet er 32 mm, vil musvitten (den største af mejserne) kunne benytte sig af kassen.
- Hvis man ønsker, at blåmejsen (den mindste af mejserne) udelukkende har adgang, er det bedst at lave hullet 28 mm.

Stærekassen

- Stære kan ligesom gråspurve godt bo flere fugle sammen i et område, hvorfor man sagtens kan opsætte flere kasser i nærheden af hinanden.
- Stæren kan bedst lide kasser anbragt højere end fem meter over jorden, men lavere placerede kasser benyttes også.
- Stæren holder af at ligge og ruge, og der skal derfor være plads nok i redekassen.
- Hullet skal være 50 mm for at gøre plads til stæren.

NATURLIGE FJENDER:

- Ræve
- Egern
- Husskader
- Spurvehøge

UNATURLIGE FJENDER:

- Katte
- Hunde
- Lysforurening
- Kollision mod glaspartier
- Pesticider

MINIMER TRUSLER:

- Undgå forstyrrelser fra kæledyr ved at skabe gemmesteder og sørge for arealer med lav tilgængelighed.
- Opsæt mønster på større vinduespartier og vinduer ud mod åbent landskab.
- Benyt nedadrettede lyskilder samt LED- og sensorbelysning.
- Sluk lys i bygninger om natten af hensyn til nattrækkende fugle.
- Undgå brug af pesticider.
- Undlad fodring af ræv.
- Udvis tolerance over for fugleliv.

FUGLES FJENDER OG FORSTYRRELSE

Fugle har brug for områder, hvor de ikke bliver forstyrret og kan være i sikkerhed for rovdyr. Dette gælder især i yngletiden, hvor fugle er mindre tilpasningsdygtige, og deres æg og unger i særlig grad er i risiko for at blive taget af rovdyr.

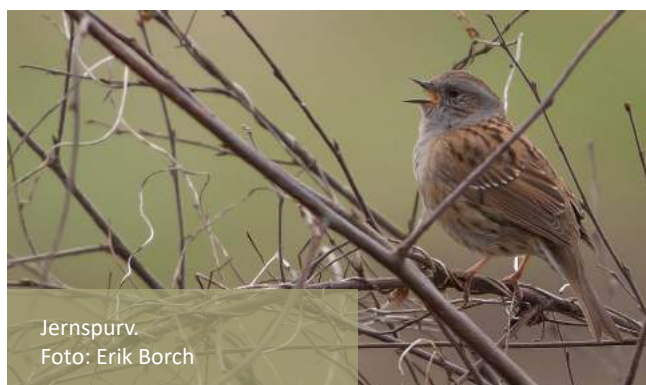
Fugle er i risiko for at blive angrebet af forskellige rovdyr og rovfugle. Ræv, egern og rovfugle som spurvehøg er nogle af fuglenes naturlige fjender, som også lever i byen. Også opportunister som husskader æder gerne fugleæg og unger. Disse arter er mange småfugles naturlige fjender, som de er på vagt over for og har lært at tilpasse sig efter. For eksempel får småfugle, som lever i områder med stor risiko for plyndringer, flere kuld for at sikre overlevende afkom. Disse arter er dog ikke skyld i mange fugles generelle tilbagegang, da fuglene i langt højere grad er påvirkede af forstyrrelser forårsaget af mennesker. Forståelse og tolerance over for fugleliv er især vigtigt for at forbedre fuglenes levevilkår. Larm og svineri kan have en negativ påvirkning på folks opfattelse af fugle. Især kragefugle, duer og måger er udkældte, men også svaler kan skabe konflikter på grund af ekskrementer under deres reder.

Derudover er der en række faktorer, som truer fugleliv. Katte og hunde kan være forstyrrende og fatale for fugle, når de færdes i grønne områder. Store glaspartier kan ligeledes udgøre et problem, da de kan reflektere himmel eller et åbent landskab og medføre fuglekollision. Også kunstige lyskilder kan have en negativ påvirkning på fugle og kan bl.a. forstyrre deres døgnrytme. Derudover er pesticider en stor trussel for fugle, da dens anvendelse får bestanden af insekter, som er en vigtig fødekilde for mange fugle, til at falde. Pesticider kan ligeledes have fatale følger for fugleunger, som fodres med sprøjtede frø og insekter, samt for rovfugle, som æder eventuelt forgiftede fugleunger.

FUGLEKATALOG

Danmarks fugle er en stor del af vores kontakt med naturen, og vores kendskab til og møde med dem giver os unikke oplevelser og en særlig relation til naturen omkring os. I byerne er der mange forskellige fuglearter, men det er primært generalisterne, der er gode til at tilpasse sig forskellige forhold, der trives i det urbane miljø, og arter med mere specialiserede behov er generelt i tilbagegang. I fuglekataloget er der, i samarbejde med medlemmer af DOF, udvalgt 30 forskellige fuglearter, som lever og yngler i byens forskellige levesteder. Der er selvfølgelig flere end de 30 udvalgte arter, som kan findes i bylandskabet. Udvalget af arter er et udpluk af primært almindelige fuglearter, som man har god mulighed for at møde i byen, samt et par arter, som kun findes på specifikke levesteder. Arternes individuelle status er beskrevet ud fra DOF's punkttællingsprogram og Den Danske Rødliste. Der henvises til dofbasen. dk/danmarksfugle for mere information om danmarks fuglearter.

De udvalgte arter kan opleves i byen i forskelligt omfang og under forskellige forhold. Der er arter, som har specialiseret sig i byens bygninger, hvor andre primært lever i byens parker og haver, og andre igen kun findes i byens industri- og havneområder. Fuglekataloget skal give byens beboere en bedre forståelse for fuglenes levevis, og hvordan vi bedst kan forbedre deres vilkår i byen.

1. Tornsanger
2. Solsort
3. Sanglærke
4. Gærdesmutte
5. Musvit
6. Munk
7. Bogfinke
8. Gransanger
9. Ringdue
10. Skovspurv
11. Stor flagspætte
12. Huskade
13. Hvid vipstjert
14. Gærdesanger
15. Løvsanger
16. Spurvehøg
17. Blåmejse
18. Husrødstjert
19. Grønirisk
20. Gråspurv
21. Stær
22. Stillits
23. Gråkrage
24. Bysvale
25. Mursejler
26. Allike
27. Rødhals
28. Landsvale
29. Sangdrossel
30. Jernspurv

TORNSANGER

Curruca communis

Tornsangerens sang har en fast rytme, som beskrives som 'vil I, vil I bare se'.

For at hjælpe tornsangeren bør man sørge for at skabe lysåbne habitater med en god variation af hjemmehørende urter og spredt busk- og kratbeplantning, hvor fuglen kan finde insekter, gemme sig og bygge rede. Artens udbredelse i byen kunne øges ved at understøtte lysåbne naturtyper.

Tornsangeren er landets mest udbredte ynglefugl. Fuglen er kendetegnet for sin hvide hals, mellemburke vinger og grå hoved hos hannen samt sin sang, som består af korte kvidrende toner. Arten lever i forskellige lysåbne habitater med variation af urter samt spredte træer og buske. Fuglen findes ofte i agerland, men ikke i tæt skov. Arten lever hovedsageligt af insekter og edderkopper. Tornsangeren er en såkaldt afrikatrækker, som trækker mod overvintringsområdet syd for Sahara. Bestanden trækker om natten og både raster og søger føde om dagen i krat og buskads. De danske bestande er stabile, men påvirkes negativt af tørkeperioder i overvintringsområdet.

TILSTAND: STABIL

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: LYSÅBENT KRAT OG BUSKADS

FØDEKILDE: INSEKTER OG EDDERKOPPER (SOMMER)

YNGLESTED: LAV BUSK, KRAT F.EKS. HVIDTJØRN ELLER MELLEMHØJE URTER

TRÆKVANER: SOMMERGÆST

SOLSORT

Turdus merula

Solsorten er en af Danmarks mest velkendte ynglefugle. Hannen kendes på sin sorte fjerdragt og sit orange næb, mens hunnen er brun. Arten er flyttet fra skovene ind til byen, hvor bestanden i dag er tættest i villahaver og parker. Solsorten kan bygge rede mange steder, f.eks. i hække, kvasbunker eller menneskeskabte elementer såsom carporte. Arten finder mest føde på jorden, især regnorme, men også insekter og snegle. I vinterhalvåret æder den også frugt og bær samt mad fra foderbrættet. De fleste solsorte er standfugle, men et vekslende antal hunner og ungfugle trækker om vinteren mod Storbritannien, Tyskland og Frankrig. Bestanden har i mange år været stabil.

For at hjælpe solsorten bør man sørge for, at der både er åbne græsplæner, hvor den finder regnorme, samt områder med krat, kvasbunker og hække, hvor solsorten bygger rede og gemmer sig. Frugt og bær på træer og buske er vigtige fødekilder for arten i vinterhalvåret.

TILSTAND: STABIL

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: VILLAHAVER OG PARKER

FØDEKILDE: REGNORME, INSEKTER, SNEGLE (SOMMER) OG FRUGT, BÆR (VINTER)

YNGLESTED: BUSKADS OG MENNESKE-SKABTE ELEMENTER F.EKS. CARPORTE

TRÆKVANER: STANDFUGL

Solsorten finder regnorme under jorden ved at lytte sig frem til dem

Sanglærkens kald 'tcriup' eller 'trruvi' kan høres fra op til 50-100 meters højde.

SANGLÆRKE

Alauda arvensis

For at hjælpe sanglærken er det vigtig at bevare eksisterende og udvikle nye store og åbne naturområder, som arten er tilknyttet. I København yngler sanglærken f.eks. i området omkring Kastrup Lufthavn. Reducer driftsintensiteten, så ukrudtsfrø og insekter kan være til stede.

Sanglærken er uanseelig af udseende med sin spættede brune fjerdrag, men den kendes nemt på sin smukke sang, som kan høres fra januar til september. Arten lever over hele landet med størst bestand i Jylland. Dens levesteder er de åbne habitattyper som landbrugsområder, og den opleves derfor i mindre grad i byen eller skovene. Fuglen lever både af insekter, frø og plantedele. Sanglærken er en vejrtrækker, hvis træk bestemmes af vejrforholdene. Afhængig af vinterens temperaturer overvintrer fuglene enten herhjemme eller trækker sydvest for landet. Siden 1970'erne har arten været i tilbagegang på grund af intensiveret landbrug samt stigende brug af pesticider.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: NÆSTEN TRUET

HABITAT: ÅBNE HABITATER SÅSOM OVERDREV, HEDER, ENGE OG MARKER

FØDEKILDE: INSEKTER, KORN, UKRUDTSFRØ (SOMMER) OG PLANTEFRØ (VINTER)

YNGLESTED: ENG

TRÆKVANER: KORTDISTANCE TRÆK-FUGL, FÅTALLIG OM VINTEREN

GÆRDESMUTTE

Troglodytes troglodytes

Hunnen udvælger hannen ud fra, hvor mange og flotte reder hannen har bygget.

For at hjælpe gærdesmutteren bør man sørge for tætte vegetationstyper nær vandelementer såsom søer, damme og vandhuller. Sørg for områder med dødt ved, nedfaldsgrene og blade samt kvasbunker, hvor fuglen kan finde insekter og materialer til at bygge rede. Det er gavnligt med redekasser.

Gærdesmutteren er næst efter fuglekongen Danmarks mindste fugl. Den er let at kende med sin rustbrune fjerdragt og opadstrittende hale samt kraftige sang, som kan høres hele året, da den også forsvaret sit territorium om vinteren. Arten yngler især i tæt og fugtig løv- og nåleskogsvegetation samt i busk- og kratvegetation nær vand. I byen kan arten findes i parker og haver. Gærdesmutteren lever mest af insekter, især biller, men også edderkopper. Fuglen bygger sin kugleformede rede af mos, blade, grene og græs. I Danmark er gærdesmutteren en standfugl, men under hårde vintre kan et vist antal trække til Vest- og Sydvesteuropa. Kulde kan påvirke bestanden negativt.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: TÆT, FUGTIG SKOV, BUSK- OG KRATVEGETATION, PARKER OG HAVER

FØDEKILDE: BILLER OG EDDERKOPPER

YNGLESTED: TÆT NÅL- OG LØVSKOV-VEGETATION, BUSKADS OG KVAS-BUNKER SAMT HULRUM UNDER TAGET. BENYTTER REDEKASSER

TRÆKVANER: STANDFUGL

MUSVIT

Parus major

Musvitten er den største af de danske mejser og kendes på sit sorte hoved, sine hvide kinder og sit gule bryst med sort længdestribe. Fuglens sang kan lyde som en sav, der files, og fremstår metallisk. Musvitten yngler i både nåle- og løvskov, krat, parker og haver. Da musvitten er en hulrugende art, er den mest tilknyttet løvtræer, hvor den finder redehuller og føde, men den benytter gerne redekasser. I skoven lever fuglene uden for yngletiden især af bog, men i byen æder den madrester og fuglefoder. I Danmark er musvitten for det meste standfugl, mens få trækker mod vest. Musvitbestanden har vist svag tilbagegang. Svingninger skyldes formentlig adgang til føde.

For at hjælpe musvitten, bør man bevare gamle hule træer, som er brugbare redesteder. Opsatte redekasser benyttes også gerne af arten. Da musvitunger er afhængige af insektlarver, bør man sørge for insekttiltrækkende beplantning og områder med nedbrydsmateriale, som tiltrækker insekter.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: NÅLE- OG LØVSKOVE, KRAT, PARKER OG HAYER

FØDEKILDE: BOG, FEDT OG MADRESTER. UNGER FODRES MED INSEKTLARVER

YNGLESTED: HULRUGER. BENYTTER REDEKASSER

TRÆKVANER: STANDFUGL

Der er udbredt hakkeorden i musvitflokk, hvor hanner er øverst i hirakiet, og hanner med bred bryststribe opnår højest status.

Munkens genkendelige kalot er sort hos hannen og rødbrun hos hunnen.

MUNK

Sylvia atricapilla

For at hjælpe munken bør man sørge for tætte skovlignende habitater med både løv- og nålebeplantning samt en rig og varieret underbeplantning. Beplant frugt- og bærbærende buske og insekttiltrækkende krat og høje urter. Kvasdynger skaber gode ynglesteder for arten.

Munken er genkendelig på sin grålige fjerdragt og på hannens sorte og hunnens brune kalot. Munken har en smuk, melodisk sang, som kan minde om solsort. I yngletiden lever munken mest af insekter og resten af året af især bær. Arten foretrækker lukkede løvskove og blandings-skove med god undervegetation. I byen findes fuglen især i parker, gamle haver og sommerhusområder. Munken er en trækfugl, som i Danmark trækker enten mod Afrika eller det vestlige Middelhav afhængig af yngleområdet. Fuglen er i landet fra slutningen af april og senest indtil oktober. Arten er mere end fordoblet i Danmark i de sidste 30 år, formentlig grundet bedre forhold i vinterkvarteret.

TILSTAND: FREMGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: TÆTTE SKOVE MED GOD UNDERVEGETATION, PARKER, HAVER OG SOMMERHUSOMRÅDER

FØDEKILDE: INSEKTER OG EDDERKOPPER (SOMMER) OG BÆR (VINTER)

YNGLESTED: LAVE BUSKE ELLER KVASDYNGER DÆKKET AF PLANTER

TRÆKVANER: SOMMERGÆST, FÅTALLIG OM VINTEREN

BOGFINKE

Fringilla coelebs

I yngletiden parrer fuglene sig inden ægløsningen med hinanden over 200 gange, og her parrer hunnen sig ca. 8 % af gangene med en fremmed han, hvilket formentlig forklarer det høje antal parringer.

For at hjælpe bogfinken bør man sørge for rig diversitet af forskellige træer. I byen finder man oftest bogfinken i parker og haver. Sørg for delvist åbne træbeplantninger af hjemmehørende arter, som bidrager til flere insekter. Mellemhøjt buskads kan skabe gode ynglemuligheder.

Bogfinken er en af Danmarks mest almindelige ynglefugle, men ikke så kendt af befolkningen, formentlig grundet fuglens nedtonede rødbrune fjerdragt og stilfærdige levevis. Bogfinkens sang kan høres fra det tidlige forår, og kontaktkaldet består af et højt *fink*, som har givet navn til finkefamilien. Arten findes primært i nåle- og løvskove, levende hegn, parker og haver. I yngletiden bygger hunnen reden af mos og græs, med lav og edderkoppespind udenpå. Bogfinken lever af insekter om sommeren og ellers af frø. Fuglen er især glad for bog, heraf dens navn. Nogle bogfinker trækker om dagen i flok mod Vest- og Sydeuropa, hvor andre bliver i landet vinteren over.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: DELVIST ÅBNE NÅLE- OG LØVSKOVE, PARKER OG HAVER

FØDEKILDE: INSEKTER (SOMMER) OG FRØ (VINTER). BENYTTER FODERBRÆT

YNGLESTED: BUSKADS ELLER GRENKLØFT, I 1-4 METERS HØJDE

TRÆKVANER: STANDFUGL OG VINTERGÆST

GRANSANGER

Phylloscopus collybita

Gransangeren er en lille fugl med grågrønlig overside og gråhvid underside, og den kan være svær at identificere. Den kendes dog for sin karakteristiske sang, *tjif-tjaj, tjif-tjaj*. Arten findes i de fleste typer skov, men især i bland-skov og sjældent i ren nåleskov. Da fuglen yngler, før der kommer blade på træerne, bygges reden oftest i stedsegrøn beplantning. Gransangeren lever mest af insekter og edderkopper, som den finder højt oppe i træerne. I september-oktober trækker arten om natten mod Sydeuropa, Nordafrika og syd for Sahara. I milde vintre overvintrer enkelte individer i landet. Gransangeren vender tilbage for at indtage sit territorium allerede fra midt i marts.

For at hjælpe gransangeren er det godt at sørge for en blanding af både nålebeplantning og løvfældende træer og buske, som giver fuglen gode yngle- og fødemuligheder. Sørg for forskellige vegetationsstrukturer i form af både høje træer og en rig underbeplantning med buske og krat.

TILSTAND: FREMGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: PRIMÆRT BLANDSKOVE

FØDEKILDE: INSEKTER OG EDDERKOPPER

YNGLESTED: LAV STEDSEGRØN BEPLANTNING ELLER GRÆS

TRÆKVANER: SOMMERGÆST, FÅTALLIG OM VINTEREN

Den lille fugls karakteristiske sang 'tjif-tjaj, tjif-tjaj' har givet arten navnene Chiffchaff på engelsk og Zilpzalp på tysk.

Duer har et næringsrigt sekret, kaldet duemælk som de fodrer deres unger med.

RINGDUE

Columba palumbus

Ringduen er meget udbredt i bylandskabet. Dens store tilpasningsevne i forhold til fødekilder og ynglesteder giver den gode muligheder for at klare sig i byen. Der er derfor ikke behov for at hjælpe arten i bymiljøet.

Ringduen er en af Danmarks mest almindelige ynglefugle og findes både i løv- og nåleskov samt i bylandskabet. Fuglen er let at kende fra de andre duer på sine blågrå farver og hvide aftegninger på vinger og hals, hvorfra den har fået sit navn. De fleste genkender duens kurren, som bruges for at hævde territoriet. Ringduen kan yngle stort set hele året og alle steder, hvor der er et træ eller lignende. Hvor de fleste planteædende fuglearter er afhængige af insekter til fodring af deres unger, danner duer et sekret i en udposning på spiserøret, som den kan fodre sine unger med. De voksne fugle lever af plantemateriale såsom frø, rødder og skud og finder føde både på jorden og i træerne.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: DELVIST ÅBNE SKOVOMRÅDER

FØDEKILDE: FRØ, RØDDER, SKUD, BLOMSTER, KNOPPER SAMT SMÅDYR

YNGLESTED: TRÆER

TRÆKVANER: STANDFUGL OG VINTERGÆST

SKOVSPURV

Passer montanus

Skovspurven har et såkaldt fællesspil, hvor hunnen ombejles af flere hanner, og magen forsvare hunnen mod andre hanner.

For at hjælpe skovspurven bør man opsætte redekasser. Sørg for at lave hullet småt nok til, at reden ikke kan plyndres af rovdyr, og sæt kassen nær busk, krat og hæk, hvor fuglene kan komme i skjul. Sæt ikke redekassen under store træer, da rovfugle kan benytte dem som overvågningspost.

Skovspurven forveksles ofte med gråspurven, men den er let at kende på den sorte plet på de hvide kinder og den brune kalot. Sangen minder om gråspurvens, men under flugten giver den et nasalt *tæk, tæk, tæk*. Arten har tilpasset sig byen, hvor den foretrækker parker, haver og skovbryn frem for tæt bebyggelse. Det er en hulrugende fugl, som gerne benytter redekasser. Skovspurven er primært standfugl og samles i vinterhalvåret i store flokke, ofte med gråspurve, formentlig for at holde varmen. Arten lever af plantefrø, insekter og edderkopper, hvor ungerne fodres med insekter. Besøger foderbrættet. Skovspurvebestanden er stabil, men i tilbagegang globalt.

TILSTAND: STABIL

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: DELVIST ÅBNE HABITATER. PARKER, SKOVBYN OG STØRRE HAVER

FØDEKILDE: INSEKTER OG EDDERKOPPER (SOMMER) OG FRØ (VINTER). BESØGER GERNE FODERBRÆTTET

YNGLESTED: HULRUGER. BENYTTER REDEKASSER. GERNE I BYGNINGER ELLER F.EKS. VEDBEND

TRÆKVANER: STANDFUGL

STOR FLAGSPÆTTE

Dendrocopos major

Stor flagspætte er Danmarks mest almindelige spætteart. Arten yngler især i gamle skove og findes i både løv- og nåleskov, men foretrækker blandskov med ældre træer. Arten er hulrugende og primær nedbryder, hvilket betyder, at arten udhuler huller i ældre træer. Her finder spætten samtidig en stor del af sin føde, som består af insekter, især sommerfuglelarver. Den kan dog også finde på at æde fugleunger og æg. Stor flagspætte er en udpræget standfugl og lever om vinteren hovedsageligt af nåletræskogler. Artens rolle som primær nedbryder er essentiel for mange hulrugende fuglearter, som benytter spættens efterladte huller. Bestanden er i fremgang i hele landet.

For at hjælpe stor flagspætte og derved mange hulrugende fuglearter bør man så vidt muligt bevare gamle træer, da disse er vigtige for artens evne til at yngle og finde føde. Risikotræer bør stynes frem for at fældes. Hvis fældning er nødvendig, bør høje stammer bevares som levested.

TILSTAND: FREMGANG

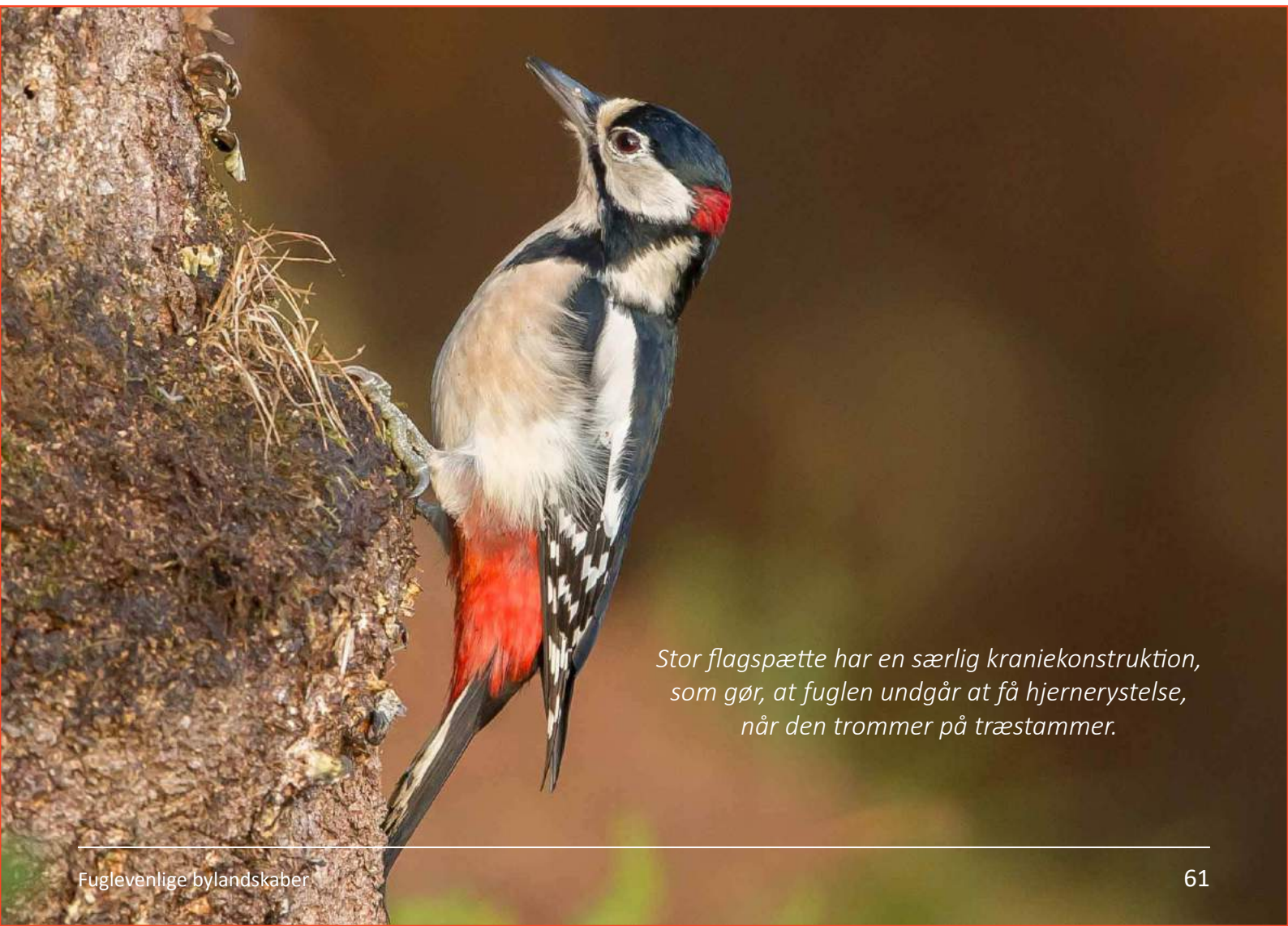
RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: AL SLAGS SKOV. ISÆR BLANDSKOV MED ÆLDRE TRÆER

FØDEKILDE: INSEKTER, SOMMEFUGLELARVER (SOMMER) OG NÅLETRÆSKOGLER (VINTER)

YNGLESTED: HULRUGER. PRIMÆR NEDBRYDER (HAKKER SELV HULLERNE)

TRÆKVANER: STANDFUGL

Stor flagspætte har en særlig kraniekonstruktion, som gør, at fuglen undgår at få hjernerystelse, når den trommer på træstammer.

Skadeparret bygger rede sammen
og holder sammen hele året.

HUSSKADE

Pica pica

For at hjælpe husskaden bør man være opmærksom på dens rolle i fødekæden og undgå at gøre den til mål for andre fuglearters tilbagegang. Det kan dog ske, at mindre fugle forsvinder fra haven, hvis et skadepar flytter ind, hvilket er naturens gang.

Husskaden er en almindelig ynglefugl i Danmark og genkendelig på sin sort-hvide fjerdragt, glansfulde vinger og lange hale. Fuglens kald er et skrattende *sjak-sjak-sjak*. Husskaden finder man især i tæt bebyggede områder. Den kan spise stort set alt og kan også finde på at snuppe fugleunger og æg, hvilket har gjort den upopulær hos husejere. Dog har husskadens plyndringer ikke langsigtet effekt på de fugle, som det går mest ud over. Uden for yngletiden samles skader i mindre grupper om dagen og kan om natten overnatte i store kolonier i tætte krat. Artens tilpasning til byen har betydet generel fremgang, men der har været tendens til tilbagegang for bestanden.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: BYEN

FØDEKILDE: NÆSTEN ALTÆDENDE

YNGLESTED: TRÆER

TRÆKVANER: STANDFUGL

HVID VIPSTJERT

Motacilla alba

Vipstjerten har fået sit navn, fordi den lange hale, også kaldet stjert, konstant vipper, når den går.

For at hjælpe vipstjerten er det vigtigt, at der i byens industriområder fokuseres på at skabe gode betingelser for arten. Blandt andet ved at etablere adgang til vandlelementer og undgå forstyrrelser i fuglenes yngleperiode. Ruderater og forskellig spontan vegetation skaber levesteder for insekter.

Hvid vipstjert kendes let på sin lange hale, som den vipper med, når den går, og på sin hvide, sorte og grå fjerdragt. Fuglens kald er lige så genkendeligt med dens *tsi-litt* i flugten. Vipstjerten findes i flere typer biotoper og er kendt for at tilpasse sig de store åbne industriområder, gerne nær vand. Arten forekommer dog ikke i decideret skov og tæt by. Hunnen bygger rede i hulrum, hvor forældrene hjælpes ad med rugning og opfostring af ungerne. Vipstjerten lever af insekter, som den finder på jorden. Uden for yngletiden samles fuglene i store flokke på overnatningspladser. De danske bestande trækker mod overvintringsområderne i Nordafrika og i Middelhavsområdet.

TILSTAND: FREMGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: ÅBNE INDUSTRIOMRÅDER
NÆR VAND

FØDEKILDE: INSEKTER PÅ JORDEN

YNGLESTED: REDEN ANBRINGES I
HULRUM

TRÆKVANER: SOMMERGÆST

GÆRDESANGER

Curruca curruca

Gærdesangeren er en lille gråbrun sanger, som er lidt mindre end sin slægtning torsanger. Dens kald er kendetegnende og kan lyde som en hæksaks, der klappes sammen. Arten yngler over hele landet i både løv- og nåleskov, men findes også i småbeplantninger såsom villahaver, hvor fuglen yngler i hække og nåletræer. Fuglen lever mest af insekter, men også i nogen grad af bær i efteråret. Gærdesangeren er en almindelig trækfugl, som har vinterkvarter i savanneområder i det østlige Afrika. Danmark passeres af træk-gæster fra Skandinavien i april-maj og august-september. Bestanden af gærdesangere har været vekslende, men har siden 2007 været stabil og i svag fremgang.

For at hjælpe gærdesangeren bør man fokusere på at skabe attraktive levesteder ved at sørge for beplantningsdiversitet og forskellige småbeplantninger især i villa- og kolonihaver, hvor fuglen foretrækker at yngle. Hække og nåletræer er artens primære ynglesteder.

TILSTAND: FREMGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: NÅLE- OG LØVSKOVE SAMT VILLAHAYER

FØDEKILDE: INSEKTER (SOMMER) OG BÆR (EFTERÅR)

YNGLESTED: HÆKKE OG NÅLETRÆER, I 0,5-3 METERS HØJDE

TRÆKVANER: SOMMERGÆST

Gærdesangeren kan, når den raster i trækket, forsvare buske og træer med stor mængde føde mod artsfæller.

Løvsangeren fodrer sine unger med de største insekter, de finder, og æder selv de mindste for at begrænse antal flyvetime og derved spare energi.

LØVSANGER

Phylloscopus trochilus

For at hjælpe løvsangeren er det vigtigt at sørge for forskellige unge beplantningstyper af både løv- og nålebeplantning. Bevar eksisterende mosebeplantninger, og sørg for, at naturlige vådområder understøttes med hjemmehørende beplantninger af pile- og birkekrat.

Løvsangeren har et uanseeligt udseende og minder meget om gransanger. Sangen er til gengæld let at kende og består af et blødt, melodisk tema, som starter med klare fløjtetoner og ender i lyse toner. Arten findes i forskellige landskabstyper, herunder bl.a. løv-, nåle- og blandskov med unge beplantninger og dels også i haver og parker. Løvsangeren er langdistancetrækker, hvor de danske bestande overvintrer i tropisk Vestafrika. Fuglen lever af insekter og edderkopper, som den finder i træer og buske. Bestanden af løvsangere har været i stærk tilbagegang siden 1980'erne, hvilket kan skyldes ringere forhold i overvintringsområderne.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: TRUET

HABITAT: UNGE SKOVBIOTOPER, PILE- OG BIRKEKRAT, MOSER, PARKER, HAVER OG SOMMERHUSOMRÅDER

FØDEKILDE: INSEKTER OG EDDERKOPPER

YNGLESTED: GEMT VED JORDEN I TÆT VEGETATION

TRÆKVANER: SOMMERGÆST

SPURVEHØG

Accipiter nisus

Spurvehøgehunnen kan være næsten dobbelt så stor som hannen.

For at hjælpe spurvehøgen skal man undgå at bruge pesticider. Da fuglenes fødekilder er småfugle, bør man skabe gode levesteder for andre fuglearter, som fuglen lever af. Forskellige træer og buske skaber gode betingelser for, at spurvehøgen kan angribe sit bytte via et overraskelsesangreb.

Spurvehøgen er en lille rovfugl med lang hale. Hunnen har brunlig overside og grå-hvid tværstribet underside, og hannen har blågrå overside og tværstribet hvid og rustrød underside. Spurvehøgen lever i skoven, men har siden 1970'erne fundet ind til byerne, hvor den finder ynglesteder i villahaver og parker. Arten kræver tilstedeværelsen af mange småfugle samt buske og træer, hvor fuglen kan overvåge sit bytte fra. Hvor hannen mest æder småfugle, kan hunnen æde fugle op til ringduerstørrelse. De fleste danske spurvehøge er standfugle, men en mindre del af bestanden overvintrer i Sydvesteuropa. Arten er i svag tilbagegang på grund af mangel på fødekilder.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: TRUET

HABITAT: SKOVE, PARKER OG VILLAHAVER

FØDEKILDE: SMÅFUGLE

YNGLESTED: TRÆER I 6-15 METERS HØJDE

TRÆKVANER: STANDFUGL OG VINTERGÆST

BLÅMEJSE

Cyanistes caeruleus

Blåmejsen er den mindste af de danske mejser. Arten har blå vinger og kalot samt en gul underside. Blåmejsen yngler over hele Danmark og i mange forskellige naturtyper med træer, især ældre løv- og blandskov samt parker og haver. Der er konkurrence mellem blåmejse og den større musvit om fødekilder og redepladser, men den lille blåmejse kan benytte mindre huller end musvitten. Blåmejsens æg klækkes derudover tidligere end musvittens, og dens unger fodres med små insekter, som derfor ikke når at blive store, hvilket ofte forårsager ungedød blandt musvitter. Danske blåmejsen er mest standfugle, men nogle år forekommer der massiv besøg af træk- og vintergæster.

For at hjælpe blåmejsen, som er hulrugende, skal man sørge for at bevare ældre beplantninger med gamle løvtræer og opsætte redekasser. Sørg for, at hullet passer i størrelsen til blåmejsen og er for lille til musvitten. Plant hjemmehørende beplantning og frugt- og bærbærende buske og træer.

TILSTAND: STABIL

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: BIOTOPER MED TRÆER

FØDEKILDE: INSEKTER (SOMMER) OG BOG (VINTER). UNGER FODRES MED SMÅ INSEKTER. BENYTTER FODERBRÆT

YNGLESTED: HULRUGER. BENYTTER REDEKASSER

TRÆKVANER: STANDFUGL OG VINTERGÆST

Blåmejsen udruger op til 16 æg per år, hvilket er det største antal blandt spurvene.

Fuglens navn er sammensat af rød stjert, som betyder rød hale, og hus, som refererer til dens tilpasning til bygninger.

HUSRØDSTJERT

Phoenicurus ochruros

For at hjælpe husrødstjerten er det vigtigt at beskytte de åbne habitattyper, som fuglen foretrækker, med store bygninger, hvor fuglen har mulighed for at bygge rede. Det er vigtigt, at der er tilgængelighed af insekter og frugt- og bærbærende beplantning, som arten lever af.

Husrødstjerten kendes især på sin røde hale. Fuglen er ellers koksgrå med en hvid vingeplet. Da artens oprindelige habitat er det central- og sydeuropæiske bjerglandskab, har husrødstjerten tilpasset sig byen, hvor den foretrækker store bygninger og åbne vegetationsløse landskaber, og den findes især i industri- og havneområder. Husrødstjerten lever hovedsageligt af insekter, som den finder på jorden eller i luften og på varme husmure. Uden for yngletiden supplerer den også føden med bær og frø. Husrødstjerten er en trækfugl og optræder i Danmark mellem marts og oktober. Efter en del år med fremgang oplever bestanden større udsving, som viser tendens til fald i bestanden.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: NÆSTEN TRUET

HABITAT: HAVNE- OG INDUSTRIOMRÅDER

FØDEKILDE: INSEKTER (SOMMER) OG FRUGT OG BÆR (VINTER)

YNGLESTED: BYGGER REDE I HØJE BYGNINGER. KAN YNGLE PÅ GRØNNE TAGE OG I REDEKASSER

TRÆKVANER: MEST SOMMERGÆST, OVERVINTRE TIL EN VIS GRAD

GRØNIRISK

Chloris chloris

I yngletiden flyver hannen rundt i sangflugt i cirkler med sommerfuglelignende vingeslag.

For at hjælpe grønirirken er det vigtigt at sørge for, at der er forskellige fødekilder i haver og på kirkegårde, hvor den især kan findes. Buske med sene bær og insekttiltrækkende beplantning er nyttig. Sørg for at rengøre foderbrættet for at forhindre spredning af sygdommen gul knop.

Grønirisk er en kompakt, olivengrøn fugl med et stærkt næb og gule felter på hale og vinger. Sangen er varierende og består bl.a. af en langtrukken, snerrende lyd. Arten findes i en række forskellige biotoper, men den foretrækker villahaver og kirkegårde. Grønirirken er mest af alt en standfugl, men nogle individer trækker mod Vest- og Sydeuropa. Danmark besøges årligt af skandinaviske fugle, hvilket visse år kan få karakter af invasion. Føden består af frø, knopper og bær, og fuglen besøger gerne foderbrættet. Unger fodres med insekter. Arten har oplevet en del tilbagegang, hvilket kan være på grund af sygdommen gul knop, som spredes blandt fuglene under frøspisning.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: NÆSTEN TRUET

HABITAT: HAYER, PARKER OG KIRKEGÅRDE

FØDEKILDE: FRØ, KNOPPER OG BÆR.
UNGER LEVER AF INSEKTER

YNGLESTED: TÆT BUSKADS, F.EKS.
STEDSEGRØNT, I 1,5-5 METERS HØJDE

TRÆKVANER: STANDFUGL

GRÅSPURV

Passer domesticus

Gråspurven er en velkendt fugl, men den kan nemt forveksles med skovspurven. Gråspurvehannen har dog en grå isse, brunt øjenbrynsbånd og en sort hageplet. Plettens størrelse er i flokken et statussymbol. Hunnen er ensartet gråbrun hele året. Gråspurvens sang består af en *tjilp-tjilp*-kvidren. Arten udnytter de føde- og ynglemuligheder, der er forbundet med mennesket, hvor fuglen især yngler i kolonier i sprækker og huller i bygninger. Hannen er mest aktiv med redebygningen, og både hannen og hunnen fodrer ungerne. Arten lever af insekter, frø og korn. Bestanden af gråspurve er i tilbagegang, hvilket formentlig skyldes færre husdyrhold på landet samt øget bygningsisolering.

For at hjælpe gråspurven er det vigtigt, at der bliver indtænkt redepladser i bygninger. Ved isolering bør eksisterende reder bevares, og nye reder bør opsættes ved nybyggeri. Derudover mangler støvbade generelt i byen, hvilket påvirker bestanden negativt, da arten støvbader for at mindske utøj.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: BEBYGGELSE

FØDEKILDE: INSEKTER (SOMMER) FRØ OG KORN (VINTER)

YNGLESTED: HULRUGENDE I BYGNINGER. BENYTTET REDEKASSER

TRÆKVANER: STANDFUGL

*Gråspurvepar
holder sammen hele livet.*

Stæren kan efterligne andre fugle, men også menneskeskabte lyde såsom en mobiltelefon.

STÆR

Sturnus vulgaris

For at hjælpe stæren, som er i kraftig tilbagegang, er det vigtigt at sørge for gode fødemuligheder. Afgræssede enge med hjemmehørende urter, som kan tiltrække insekter, er essentiel for artens trivsel. Stære benytter i øvrigt flittigt redekasser, hvilket derfor er et godt redskab til at hjælpe arten.

Stæren har en stærk tilknytning til mennesker. Dens fjerdragt er overvejende sort, men har om sommeren en metallisk blågrøn og lilla glans. Arten yngler i løvskov eller ved bebyggelse og finder føde på græsplæner og enge. Den er hulrugende og benytter træer, tagudhæng og redekasser. Stæren anvender malurt og kodriver for at mindske utøj i reden og rengør reden til næste sæson. Arten er redesnylter og kan lægge æg i artsfællers reder. Det er en kortdistancetrækfugl, som især overvintrer i England. Om efteråret samles store flokke til kollektiv overnatning, hvor fænomenet sort sol opstår. Arten er i tilbagegang, primært grundet reduktion af kreaturafgræsning.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: TRUET

HABITAT: LØVSKOVE OG BEBYGGELSE

FØDEKILDE: INSEKTER, ORME, SNEGLE (SOMMER) OG FRUGT, BÆR (VINTER).
UNGER ÆDER LARVER FRA STANKELBEN OG SOMMERFUGLE

YNGLESTED: HULRUGENDE. BENYTTER REDEKASSER

TRÆKVANER: SOMMERGÆST, FÅTALLIG OM VINTEREN

STILLITS

Carduelis carduelis

Stillitsens unger fodres med frø, som forældrene opbløder i kroen, som herefter gylpes op til ungerne.

For at hjælpe stillitsen er det vigtigt at understøtte arealer med spontan vegetation og beplantning af flerårige urter, som er artens primære fødekilde. Sørg for arealer, hvor der er mindre intensiv drift af blandt andet græsplæner, hvor urter og ukrudtsplanter kan få lov at vokse frem.

Den farvestrålende stillits kendes let på sit sorte, hvide og røde ansigt samt de gule vingebånd på de sorte vinger. Fuglen er lille, og opdages bedst på sit flugtkald *tikkelit*, som har lagt navn til fuglen. Stillitsen yngler i åbent land rig på flerårige urter, men findes også på arealer omkring industriområder, hvor der er stor forekomst af ukrudtsplanter. Dette hænger sammen med dens fødekilde, som især består af ukrudtsfrø. Stillitsbestanden har svinget en del gennem tiden. Siden 1980'erne har bestanden været i fremgang, primært grundet tilgroning af enge og overdrev, braklægning og genplantning af hegn, mens bekæmpelse af ukrudt påvirker bestanden negativt.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: ÅBENT LANDSKAB MED URTER OG SPREDTE TRÆER

FØDEKILDE: FLERÅRIGE URTER OG UKRUDTSFRØ. UNGER FODRES MED BLADLUS OG FRØ

YNGLESTED: YNGLER I TRÆER I OP TIL 15 METERS HØJDE

TRÆKVANER: STANDFUGL

GRÅKRAGE

Corvus cornix

Gråkragen er overvejende grå, men har sort hoved, bryst og vinger. Kragens hæse *kraa* genkendes nemt og har lagt navn til arten. Kragen er kendt for at plyndre artsfællers reder, hvorfor artens evne til at forsvare reden mod mulige fjender er vigtig. Gråkragen findes i det åbne landskab med spredte træer og yngler i stort antal i byens parker. De danske gråkrager er standfugle, men landet besøges af trækfugle i træktiden og om vinteren, hvor der kan samles flere tusinde fugle til fælles overnatning på marker og strande. Gråkragen er opportunistisk og har et meget bredt fødevalg. Fuglen er også kendt for at plyndre småfugles reder, hvilket har gjort den upopulær hos mange.

For at hjælpe gråkragen er det vigtigt, at synet på kragen ændres. Gråkragen er tilpasningsstærk, men er truet af menneskers negative syn på fuglen. Dens ry som værende årsag til småfugles mistrivsel er misforstået, da småfugle formår at kompensere mod plyndringer ved at få mange fugleunger.

TILSTAND: STABIL

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: ÅBENT LANDSKAB MED SPREDTE TRÆER

FØDEKILDE: ORME, INSEKTER, HVIRVELDYR, ÅDSLER, FRØ, AFFALD, FUGLE-UNGER M.M.

YNGLESTED: YNGLER I HØJE TRÆER I OP TIL 30 METERS HØJDE

TRÆKVANER: STANDFUGL

Gråkragen er en meget intelligent fugl. Dette opleves i yngletiden, hvor kragepar formår at koordinere forsvarsteknikker til at skræmme mulige fjender væk.

Bysvalens rede består af omtrent 1000 næbfulde lerkulder og kan tage op til to uger at bygge.

BYSVALE

Delichon urbicum

For at hjælpe bysvalen bør man undlade at fjerne dens reder og finde løsninger på eventuelle problemer med ekstremener. Bysvalen benytter gerne kunstige reder, som kan opsættes, hvor de ikke er til gene. Arealer med åben leret jord benyttes til redebygning, men mangler ofte i byen.

Bysvalen er let at kende med sin hvide underside og sortblå overside på nær overgumpen, som også er hvid. Vingerne er sorte ligesom artens halefjer, som i øvrigt er kløftet. Kaldet er et lyst og tørt *priit*, som sangen er en variation af. Bysvalen er oprindeligt en klippefugl, som har formået at tilpasse sig byens bygninger. Arten bygger sin rede af vådt, leret mudder og græsstrå, som placeres under tagudhæng. Rederne genbruges gerne. Fuglene yngler i kolonier med op til 30 reder sammen. Bysvalens trækadfærd er svær at måle, men de formodes dog at overvinde syd for Sahara. Bestanden er i tilbagegang især på grund af konflikter med mennesker og moderne byggeri.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: ÅBENT UDYRKET LAND OG BYEN

FØDEKILDE: FLYVENDE INSEKTER

YNGLESTED: BYGGER REDE I BYGNINGER, F.EKS. UNDER TAGUDHÆNG. BENYTTER GERNE OPSATTE REDER

TRÆKVANER: SOMMERGÆST

MURSEJLER

Apus apus

*Mursejlerne sover i luften,
hvor den ene halvdel af hjernen sover og
den anden halvdel er vågen.*

For at hjælpe mursejleren bør man undlade at fjerne eksisterende reder, når bygninger skal renoveres. Hvis reder fjernes bør kunstige reder opsættes samme sted eller tæt på, da parret benytter den samme rede hele livet. Opsæt gerne redesten i facaden og redekasser på bygninger.

Mursejleren lever hele sit liv på vingerne med undtagelse af yngletiden. Arten ligner en svale, men kendes ved sin ensfarvede mørkebrune fjerdragt på nær hvid strube og sine lange sejlformede vinger samt ved sit høje skrig, som høres i juni-juli. Fuglen har korte ben og fremadrettede tær, som gør den perfekt til at sætte sig fast på bl.a. en mur. Mursejleren er en klippefugl, som udnytter bygninger som yngleplads. Her finder fuglen sprækker i facader og under tagryggen, hvor reden placeres. Mursejlerpar benytter samme rede hele livet. Arten er en trækfugl og overvintrer i det sydlige Afrika. Mursejleren er i dag sårbar, grundet tab af redepladser efter modernisering af bygninger.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: NÆSTEN TRUET

HABITAT: BYGNINGER

FØDEKILDE: FLYVENDE INSEKTER

YNGLESTED: HULRUGENDE, F.EKS. I SPRÆKKER I FACADER OG I TAGUDHÆNG. BENYTTER REDEKASSER

TRÆKVANER: SOMMERGÆST

ALLIKE

Coloeus monedula

Alliken er genkendelig på sine lyse øjne, der træder frem fra den ellers mørke fjerdragt, og dens lille størrelse i forhold til de andre kragefugle. Fuglens lyd består af et kort skrig. Alliken er en social fugl, som man ofte ser i flok. Arten yngler i kolonier og overnatter i flok, ofte sammen med krager og råger. Alliken benytter forskellige hulheder som redested, fra huller i ældre løvtræer til skorstene. Det er dog besværliggjort med skorstensriste. Den yngler gerne i nærheden af græsplæner og afgræssede enge, hvor den finder sin føde, som er meget alsidig. Alliken er primært en standfugl, men ungfugle overvintrer i Sydvesteuropa. Bestanden er i tilvækst uden en entydig forklaring på dette.

For at hjælpe alliken kan man sørge for at bevare eksisterende hulrum, hvor den kan bygge rede. Skortsene er i dag generelt aflukkede, hvor fuglen ellers ofte tidligere byggede rede. Opsætning af redekasser kan derfor være en måde at skabe redepladser til arten.

TILSTAND: FREMGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: LØVSKOVE NÆR GRÆSMARKER OG AFGRÆSSEDE ENGE SAMT PARKER, FORSTÆDER OG PROVINSBYER

FØDEKILDE: ALTÆDENDE. PRIMÆRT ORME, EDDERKOPPER, LARVER, SNEGLE OG BILLER

YNGLESTED: HULRUGER, F.EKS. I SKORSTEN. BENYTTER REDEKASSER

TRÆKVANER: STANDFUGL OG VINTERGÆST

Alliken overnatter ofte med råger og krager på store overnatningspladser, som om vinteren kan tælle op mod 10.000 fugle i flok.

Rødhals kendes bedst under navnet rødkælk, som kommer af det tyske Rotkehlchen, som betyder rød strube.

RØDHALS

Erithacus rubecula

For at hjælpe rødhalsen er det vigtigt at sørge for en rig underbeplantning med krat og urter, hvor fuglen yngler og finder føde i form af insekter og edderkopper, samt frø i vinterhalvåret. Parker og haver er artens foretrukne levesteder, og man bør derfor indtænke rødhalsens behov i forvaltningen.

Rødhalsen er en genkendelig lille fugl, som af mange kendes ved navnet rødkælk. Dens røde bryst bruges til at forsvare dens territorium, hvilket den gør både i sommer- og vinterhalvåret. Dens varierende sang kan ligeledes høres året rundt og består af en strøm af toner med skift af tempo og af både dybe og høje toner. Arten er tilknyttet løv- og blandskov med en rig kratbeplantning og er ofte til stede i parker og haver. Arten lever hovedsageligt af insekter og edderkopper og besøger gerne foderbrættet om vinteren, hvor den lever af frø og fedt. Rødhalsen er en kortdistancetrækfugl med vinterkvarter i Vest- og Sydeuropa. Dog bliver en del herhjemme i milde vintre, især hanner.

TILSTAND: FREMGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: LØV- OG BLANDSKOVE MED RIG UNDERBEPLANTNING

FØDEKILDE: INSEKTER OG EDDERKOPPER (SOMMER) FRØ OG FEDT (VINTER)

YNGLESTED: HULRUGENDE, F.EKS. ELEMENTER SOM EN CYKELHJELM. BENYTTER GERNE REDEKASSER

TRÆKVANER: STANDFUGL OG VINTERGÆST

LANDSVALE

Hirundo rustica

Svalen har førhen haft stor folkelig betydning og været anset som lykkebringer, og svalens rede som lykkebringende.

For at hjælpe landsvalen er det vigtigt, at der er rigeligt med insekter, hvorfor man bør reducere driftsintensiteten af grønne områder og undgå pesticider. Undgå at lukke af for mulige redepladser i bygninger. Problemer med ekstremt kan forhindres ved at opsætte et bræt under reden.

Landsvalen kendes på sin metalliske, blåsorte overside, rustrøde pande og strubeplet med blåsort halsbånd samt sine forlængede halefjer. Svalens yndefulde flugt genkendes let. Landsvalen er både ynglefugl på landet og i byen, hvor den yngler i bygninger. Fuglen yngler både i par, men også i kolonier med ned til en halv meter mellem rederne. Arten lever af flyvende insekter, hvorfor svaler flyver lavt ved optræk til regnvejr. I efteråret trækker de danske svaler om dagen og overvintrer i det sydlige Afrika. Bestanden af landsvaler er i tilbagegang i næsten hele Europa. Dette skyldes, at gårde med husdyrhold er reduceret, samt generel fald i mængden af flyvende insekter.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: I HØJ GRAD TILKNYTTET
MENNESKER

FØDEKILDE: FLYVENDE INSEKTER

YNGLESTED: INDENDØRS I BYGNINGER,
F.EKS. STALDE, LADER, GARAGER OG
UDHUSE

TRÆKVANER: SOMMERGÆST

SANGDROSSEL

Turdus philomelos

Sangdroslen minder i udseendet om solsorten, men er lidt mindre og har en lysebrun overside og en lys underside med mørkebrune pletter. Ligesom solsorten er sangdroslen en god sanger og kan også imitere lyde. Arten foretrækker nåle- og blandskov og findes gerne i sommerhusområder og haver. Sangdroslen lever af insekter, orme, snegle og bær. Fuglen har en særlig metode at spise sneglene på, hvor sneglehuset slås i stykker mod bestemte sten. De danske bestande er trækfugle og overvintrer i Nordafrika og Sydvesteuropa. Under trækket kan man høre fuglens kendetegnende flugtkald. Bestanden er i tilbagegang i skoven, men er stigende i haver.

For at hjælpe sangdroslen bør man sørge for forskellige vegetationstyper i form af både nåle- og løvtræer samt gode forhold for artens fødekilder, som er insekter, orme og snegle. Vilde arealer med ukrudt og nedfaldsmateriale tiltrækker nedbrydere og er derved et godt sted at finde føde.

TILSTAND: FREMGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: NÅLE- OG BLANDSKOVE SAMT SOMMERHUSOMRÅDER OG HAYER

FØDEKILDE: ORME, INSEKTER, SNEGLE OG BÆR

YNGLESTED: BUSKADS, LAVE TÆTTE TRÆER OG MENNESKESKABTE ELEMENTER

TRÆKVANER: PRIMÆRT SOMMERGÆST

Sangdroskens sang er gengivet på mange måder, bl.a. som 'akvavit, akvavit, akvavit - rigtig tit, rigtig tit, rigtig tit'.

Jernspurvehunnen parrer sig gerne med flere hanner for at få flere til at hjælpe sig med at opfostre ungerne.

JERNSPURV

Prunella modularis

For at hjælpe jernspurven er det vigtigt at skabe gode levesteder, hvor fuglen kan yngle og finde føde. Arten findes i haver og parker, især hvor der er karakter af bland- og nåleskov, samt i kratbevoksninger og tilgroede moser. Sene sorter af frugt- og bærbuske kan give føde til de overvintrende fugle.

Jernspurvens jerngrå underside og hoved har givet fuglen dens navn. Oversiden af fuglen er brunlig i forskellige nuancer. Arten opdages bedst ved dens sang, som siges at lyde som en rusten trillebør. Jernspurven lever i polygame systemer med flere hanner og hunner inden for samme territorium. Fuglen er en almindelig ynglefugl i landet og findes blandt andet i nåle- og blandskov, krat, haver og tæt bevoksede moser, hvor den finder mindre insekter, som udgør hovedparten af artens fødegrundlag, der suppleres med bær og frugt om vinteren. De fleste danske bestande af jernspurve er trækfugle med overvintring i Vest- og Sydeuropa, mens et mindre antal fugle overvintrer i landet.

TILSTAND: TILBAGEGANG

RØDLISTE: LIVSKRAFTIG

HABITAT: BLAND- OG NÅLESKOVE, HAYER, PARKER, TILGROEDE MOSER OG KRAT

FØDEKILDE: MINDRE INSEKTER (SOMMER) OG FRUGT OG BÆR (VINTER)

YNGLESTED: LAV, TÆT BUSK

TRÆKVANER: PRIMÆRT SOMMERGÆST

ORDLISTE

Biodiversitet

"Biodiversitet er overordnet set et begreb, der favner den brede mangfoldighed af liv i alle jordens naturtyper og levesteder." (Miljøstyrelsen).

Økosystemer

"Økosystemer omfatter samspillet mellem de levende organismer og deres fysiske omgivelser. Økosystemer kan afgrænses på mange niveauer. Jorden kan betragtes som ét stort økosystem. En naturtype som skov kan også ses som et økosystem, der kan rumme andre eller dele af andre økosystemer." (Miljøstyrelsen).

Økosystemtjenester

"Økosystemtjenester er betegnelsen for de tjenester og goder, som mennesket får fra naturen. Et velfungerende økosystem kan rense vand og luft, vedligeholde jorden, regulere klimaet, genanvende næringsstoffer og bidrage med fødevarer." (Miljøstyrelsen).

Fødekæder

Fødekæder er kæder af konsumenter (fødekilder), hvor planter er udgangspunktet. Eksempelvis en plante, som ædes af et insekt, insektet ædes derefter af en insektædende fugleart, som ædes af en rovfugl.

Hjemmehørende

Hjemmehørende plantearter er naturligt forekommende i Danmark, uden menneskelig indblanding, og er tilpasset det danske klima og jordbundsforhold. De fleste hjemmehørende arter menes, at være kommet til Danmark for mindst 2000 år siden. Hjemmehørende plantearter er derfor vigtige for insekter og fugle i Danmark.

Eksotiske

Eksotiske plantearter, er arter som er indført af mennesker til landet på den ene eller anden facon og derfor er introducerede i den danske natur. Hovedparten af de indførte arter menes at være kommet hertil gennem de sidste 200 år.

Generalister

Generalister er arter, som kan leve under mange forskellige forhold, hvilket gør dem konkurrencedygtige i forhold til andre arter. Generalister har evnen til at opbygge populationer næsten alle steder.

Specialister

Specialister er arter, som er tilknyttet en bestemt niche i så høj grad, at arten kun kan leve der. Specialister er derfor tilknyttet helt specifikke forhold, og lever af bestemte fødekilder og under konkrete klimaforhold. Dette gør specialister mere modtagelige overfor forstyrrelser og ændringer, men giver dem også mulighed for at leve uforstyrret i deres niche.

Opportunister

Opportunister og tillægsordet opportunistisk, refererer til dyre- og fuglearter, som udnytter de fødemuligheder, der er i et givent område og på et givent tidspunkt. Disse arter kan være konkurrencedygtige i forhold til andre arter på grund af deres adfærd.

Raste

Raste er den betegnelse, der bruges om fugles ophold under trækket, hvor fuglene stopper for at hvile og finde føde.

NYTTIGE LINKS OG LOVGIVNING

Miljøstyrelsen: Jagtlovgivningen **Bekendtgørelse af lov om jagt og vildtforvaltning**

<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2023/639>

§ 6 a. Yngle- eller rasteområder for de pattedyr, der er nævnt i bilag 1, må ikke ødelægges eller beskadiges.

Stk. 2. Fugles reder må ikke forsætligt ødelægges, beskadiges eller fjernes. Æg må ikke forsætligt ødelægges eller beskadiges.

Stk. 3. Miljøministeren kan fastsætte regler om fældning af visse træer og forbud mod ødelæggelse eller beskadigelse af redesteder og yngle- eller rasteområder.

§ 7. De pattedyr, der er nævnt i bilag 1, må ikke forsætligt forstyrres med skadelig virkning for arten eller bestanden. Forbuddet gælder i forhold til alle livsstadier af de omfattede dyrearter.

Stk. 2. Fugle må ikke forsætligt forstyrres med skadelig virkning for arten eller bestanden.

Bekendtgørelse om fredning af visse dyre- og plantearter og pleje af tilskadekommet vildt

<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2018/1466>

§ 6. Kolonirugende fugles redetræer må ikke fældes i perioden 1. februar-31. juli.

Stk. 2. Rovfugles og ugles redetræer må ikke fældes i perioden 1. februar-31. august, jf. dog stk. 3.

Stk. 3. Ørnes, sort storks og rød glentes redetræer må ikke fældes.

Stk. 4. Hule træer og træer med spættehuller må ikke fældes i perioden 1. november-31. august.

Stk. 5. Digesvalereder må ikke ødelægges i perioden 1. april-31. august.

GENERELT:

<https://www.dof.dk/>

<https://dofbasen.dk/danmarksfugle/>

<https://dofbasen.dk/atlas/>

REDEKASSER:

https://www.dof.dk/images/nyheder/dokumenter/Redekasser_folder_DOFBirdLife.pdf

<https://www.dof.dk/fakta-om-fugle/fugle-i-haven/redekasser>

BYGNINGER:

<https://mursejlerne.dk/wp-content/uploads/2022/12/Byggeri-og-mursejlere-se.pdf>

https://www.dof.dk/om-dof/nyheder?nyhed_id=1741

https://www.dof.dk/om-dof/nyheder?nyhed_id=1313

<https://www.featherfriendly.com/commercial-gallery>

<https://birdsafeca.com/window-options/>

BELYSNING:

<https://lysforurening.dk/fauna/>

KIRKER OG KIRKEGÅRDE:

https://www.dof.dk/images//nyheder/dokumenter/F_mere_fugleliv_og_vild_natur_p_kirkegrdene.pdf

<https://folkekirkensgroenneomstilling.dk/>

<https://www.gronkirke.dk/>

REFERENCER

- Avibase – The World Bird Database (2023). avibase.bsc-eoc.org. Tilgængelig via: <https://avibase.bsc-eoc.org/avibase.jsp?lang=EN>. Senest besøgt 20/11/2023
- avianreport.com (ingen dato). 'Primary And Secondary Cavity Nesting Birds And Why They Fight Over Birdhouses'. Tilgængelig via: <https://avianreport.com/why-do-cavity-nesting-birds-fight-for-birdhouses/> Senest besøgt 15/10/2023
- bane.dk (2020). 'Geder plejer naturen på gammelt baneterræn'. Tilgængelig via: <https://www.bane.dk/da/Nyt-fra-Banedanmark/Geder-plejer-naturen-paa-gammelt-baneterraen>. Senest besøgt 10/10/2023
- Bendix, M. (ingen dato). 'Byg en redekasse af brædder'. Tilgængelig via: <https://skoven-i-skolen.dk/aktiviteter/byg-en-rede-kasse-af-braedder>. Senest besøgt 11/10/2023
- Bto.org (ingen dato). 'Good hygiene practice' Tilgængelig via: <https://www.bto.org/how-you-can-help/providing-birds/feeding-garden-birds/hygiene>. Senest besøgt 11/10/2023
- Caspersen, O.H., Ravn, H.P., Jensen, M.B. et al. (2013). 'Biodiversitet og grønne byer. Et eksempel-katalog'. Naturstyrelsen. *Adobe Digital Edition*. Tilgængelig via: https://naturstyrelsen.dk/media/nst/9515862/rapport-endelig_version__4_.pdf
- City of Vancouver (2020). 'Vancouver Bird Strategy' *Adobe Digital Edition*. Tilgængeligt via: <https://vancouver.ca/files/cov/vancouver-bird-strategy.pdf>
- City of Vancouver (2015). 'Bird Friendly Design Guidelines - Explanatory Note' Attachment B. *Adobe Digital Edition*. Tilgængelig via: <https://guidelines.vancouver.ca/guidelines-bird-friendly-design-explanatory-note.pdf>
- City of Vancouver (2015). 'Bird Friendly Landscape Operational Guidelines' Attachment C. *Adobe Digital Edition*. Tilgængelig via: <https://council.vancouver.ca/20150120/documents/rr1attachmentC.pdf>
- Dansk Ornitologisk Forening (2023). dofbasen.dk. Tilgængelig via: <https://dofbasen.dk/atlas/>. Senest besøgt 20/11/2023
- Dansk Ornitologisk Forening (2022). dofbasen.dk. Tilgængelig via: <https://dofbasen.dk/danmarksfugle/>. Senest besøgt 20/11/2023
- Dansk Trækfugle Atlas (ingen dato). dk.birdmigrationatlas.dk. Tilgængeligt via: <https://dk.birdmigrationatlas.dk>. Senest besøgt 20/11/2023
- Dinesen, L., Romdal, T. S., Grell, M. B. et al (2016) 'Udviklingen i antallet af ynglefugle i Danmark 1800-2012 II' Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 110 (2013): 201-206. (Online) Tilgængelig via: <https://pub.dof.dk/artikler/86/download/doft-110-2016-201-206-udviklingen-i-antallet-af-ynge-fugle-i-danmark-1800-2012-ii-lars-dinesen-tom-s-romdal-michael-b-grell-erik-buchwal>
- dn.dk (2022). 'Næsten halvdelen af ynglende fugle er truede eller allerede uddøde'. Tilgængelig via: <https://www.dn.dk/nyheder/naesten-halvdelen-af-ynge-fugle-er-truede-eller-allerede-uddode/> Senest besøgt 08/09/2023
- dof.dk (2021). 'Bynaer natur og urbaniserede områder'. Tilgængelig via: <https://www.dof.dk/naturbeskyttelse/dof-s-naturpolitik/bynaer-natur> Senest besøgt 08/11/2023
- dof.dk (2021). 'Naturpolitik'. Tilgængelig via: <https://www.dof.dk/naturbeskyttelse/dof-s-naturpolitik>. Senest besøgt 08/11/2023
- dof.dk (2020). 'Danmarks mest udbredte ynglefugl: Tornsangeren'. Tilgængelig via: [https://www.dof.dk/om-dof/nyheder?nyhed_id=1897%20\(mest%20udbredte%20fuglearter\)](https://www.dof.dk/om-dof/nyheder?nyhed_id=1897%20(mest%20udbredte%20fuglearter)). Senest besøgt 10/11/2023
- dof.dk (2019). 'Det skal du gøre for at undgå, at fuglene flyver mod ruderne'. Tilgængelig via: https://www.dof.dk/om-dof/nyheder?nyhed_id=1741. Senest besøgt 15/10/2023
- Eskildsen, A., Larsen, J. D., Heldbjerg, H. (2013). 'Anvendelse af en objektiv metode til udvælgelse af indikatorer viser tilbagegang i fuglebestande i danske naturtyper' Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 107 (2013): 191-207 (Online). Tilgængelig via: <https://pub.dof.dk/artikler/635/download/doft-107-2013-191-207-anvendelse-af-en-objektiv-metode-til-udvaelgelse-af-indikatorer-viser-tilbagegang-i-fuglebestande-i-danske-naturtyper>, 192-205
- Fuglebilleder.dk (ingen dato). Tilgængelig via: <https://fuglebilleder.dk>. Senest besøgt 25/11/2023
- fuglekasser.dk (2023). 'Sådan får du et rigt fugleliv i haven'. Tilgængelig via: <https://fuglekasser.dk/fuglehuse/>. Senest besøgt 11/10/2023

- ## Fuglevenlige bylandskaber

Niels Lützen Landskabsarkitekter ApS
Esromgade 15, opg. 1. 3. sal. 2200 København N
Tlf: 33 11 66 73/ 21 69 12 73
Email: nl@nl-landskab.dk
www.nl-landskab.dk
Copyright © 2023